

Monumenten Inventarisatie Project

Anna Paulowna

Gemeentebeschrijving, december 1990

*Foto omslag:
Rooms-Katholieke kerk
en pastorie uit 1880 aan
de Nieuwe Weg in de
Spoorbuurt.*

Inhoud

	Verantwoording	5
1.	Inleiding	7
2.	Bodemgesteldheid	9
3.	Grondgebruik	11
3.1	Landschapsbeeld	12
3.1.1	Zuidpolder gebied VI	12
3.1.2	Breezandpolder gebied VII	12
3.1.3	Oostpolder gebied VIII	13
4.	Infrastructuur	15
4.1	Landwegen	15
4.2	Wateren	15
4.3	Dijken en kaden	17
4.4	Spoorwegen	17
5.	Nederzettingsstructuur	19
5.1	Algemeen	19
5.2	Dorpen en buurtschappen	19
5.2.1	Kleine Sluis	19
5.2.2	Breezand	20
5.2.3	Van Ewijcksluis	20
5.2.4	Gelderse Buurt	21
5.2.5	Spoorbuurt	21
5.3	Verspreide bebouwing gebieden VI, VII en VIII	22
	Verantwoording inventarisatie	23
	Geraadpleegde werken	25
	Tabel	27
	Herkomst afbeeldingen	29
	Afbeeldingen	31
	Register	53
	Colofon	57

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van WVC om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedenbouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:

- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedenbouw uit de periode midden 19de eeuw-Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historisch stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw-Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedenbouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedenbouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatie-gebieden wordt het werk per gemeente verricht. Hiertoe wordt de gemeentelijke indeling van 14 maart 1988 (start MIP Noord-Holland) gehanteerd. Grenswijzigingen van later datum worden bij de betreffende gemeenten vermeld.

Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedenbouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Anna Paulowna. Voor geografische, sociaal-economische en cultuur-historische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regio-beschrijving Noorderkwartier worden geraadpleegd.

De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988.

Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek en een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.

De MIP-werkzaamheden betreffende de gemeente Anna Paulowna uitgevoerd door ir. R. Lourijsen, als inventarisator jongere bouwkunst verbonden aan de provincie Noord-Holland.

I. Inleiding

De gemeente Anna Paulowna ligt in de Kop van Noord-Holland in de MIP-regio Noorderkwartier.

De gemeente bestaat uit de dorpen Kleine Sluis (ook wel Anna Paulowna genoemd), Van Ewijcksluis en Breezand en de buurtschappen Spoorbuurt en Geldersebuurt.

De gemeente is in totaal 5218 ha groot, waarvan 5100 ha land en 118 ha water en het huidige inwoneraantal bedraagt 10.500.

In het noorden wordt de gemeente begrensd door water, te weten de Waddenzee en het Amstelmeer.

In het oosten grenst Anna Paulowna aan de gemeente Wieringermeer, in het zuiden aan de gemeente Barsingerhorn, in het zuidwesten aan de gemeente Zijpe en in het westen, gescheiden door het Noordhollands Kanaal, aan de gemeenten Callantsoog en Den Helder.

De polder behoorde vanaf de drooglegging (1845-1847) tot de gemeente Zijpe. In 1870 werd de polder bestuurlijk zelfstandig. Per 1 januari 1990 is de gemeente uitgebreid met de Polder Wieringerwaard (voorheen onderdeel van de gemeente Barsingerhorn).

De regio Noorderkwartier bestaat voorts uit de gemeenten Den Helder, Callantsoog, Wieringermeer, Zijpe en Wieringen.

Ten behoeve van de inventarisatie is de gemeente Anna Paulowna opgedeeld in de deelgebieden I t/m V: de kernen Gelderse buurt, Spoorbuurt, Kleine Sluis, Van Ewijcksluis en Breezand en de deelgebieden VI t/m VIII: het buitengebied (de Breezandpolder, de Zuidpolder en de Oostpolder).

In de gemeentebesrijving komt regelmatig een ruwe tweedeling voor nl. Oostpolder (1800 ha) en Westpolder (3300 ha) die door het Oude Veer van elkaar zijn gescheiden.

(Zie afbeeldingen 1, 7 en 8.)

2. Bodemgesteldheid

Voor de natuurlijke ontstaansgeschiedenis van de Kop van Noord-Holland zijn processen die zich met name in het Holoceen hebben voorgedaan van belang. In deze periode trad, na de ijstijden van het Pleistoceen, een verandering van het klimaat op. Smeltwater van de ijskappen gaven een overvloed aan water en de zeespiegel begon te stijgen, een proces dat tot in de huidige tijd voortduurt. Een stijging overigens met een wisselend tempo: perioden waarin stijging sneller verliep en/of er sprake was van een hogere storm- en stormvloedfrequentie (transgressie-fase) en perioden met een minder snelle stijging en/of lagere storm- en stormvloedfrequentie (regressiefase).

In de tweede helft van het Holoceen nam de snelheid van de zeespiegelstijging af. De strandwallen vormden een grotendeels gesloten kust, waarachter uitgestrekte moerassen ontstonden, waarin veen werd gevormd.

Deze veengroei die in Noord-Holland tot in de Middeleeuwen is doorgegaan werd in delen van het onderzoeks gebied onderbroken, als gevolg van zee-inbraken. Dit had erosie van het veen en afzetting van klei en/of zand tot gevolg.

De veenvorming ging door tijdens regressiefasen en in de gebieden waar geen sedimentatie plaatsvond.

Tot in de 10de eeuw na Christus heeft zich in het onderzoeksgebied een dik veenpakket gevormd. Hierna ging de invloed van de zee overheersen en kwam er een einde aan de veenvorming.

Omstreeks het jaar 1000 werd het noordelijk deel van de strandwal tussen Texel en Huisduinen weggeslagen waardoor het getijdewater toegang tot het achterliggende veengebied kreeg, dat in die tijd bewoond was.

Tussen 1100 en 1200 werd ook een zuidelijk deel van de strandwal op verschillende plaatsen doorbroken. Hierdoor konden de zeegaten Zijpe, Heersdiep en Marsdiep tot ontwikkeling komen. Door inundatie met krachtige getijdestromen werden grote delen van het veen weggeslagen en het veen veranderde in een wad- en kweldergebied met de hooggelegen eilanden Huisduinen, Callantsoog en Wieringen. De nog bestaande bewoningssporen in het veengebied werden hierdoor uitgewist (oude, onderliggende verkavelingen zijn op luchtfoto's soms nog zichtbaar).

In de 14de eeuw ontwikkelt het Marsdiep zich tot het belangrijkste zeegat. Vanaf dit moment kwam het zeewater grotendeels via de Zuiderzee en het noordelijke krekensysteem van het Oude Veer het gebied binnen. Het Heersdiep en Zijpe verzandden en werden afgedamd. Vanuit het Oude Veer en de voormalige Zuiderzee zijn zavelige en kleiige, kalkrijke wad en kwelderafzettingen gevormd. Dit proces van aanslibbing is doorgegaan tot de aandijkingen van de verschillende polders.

In de 16de eeuw werd de kust tussen Callantsoog en Huisduinen weggeslagen en werden grote hoeveelheden kalkrijk zand afgezet. In oostelijke richting nam de dikte geleidelijk af tot waar nu Breezand ligt.

Op de grens van de Koegraspolder en de Anna Paulowna polder werden op dit zandpakket door getij-invloeden jonge zeeklei afgezet, de zogenaamde schorren.

De doorsnede (afb. 11) geeft de hiervoor beschreven geologische opbouw weer en tevens het hoogte niveau, welk varieert van +0,3 m in het westen tot -1,6 m NAP in het oosten van de polder. De geomorfologische kaart geeft aan hoe de afzettingen over de polder verdeeld zijn.

In de loop der tijd heeft men verschillende pogingen gedaan dit gebied te bedijken, vooral om het land achter de West-Friese zeedijk een extra bescherming te geven. In 1597 en 1611 kwamen de Zijpe- en Hazepolder respectievelijk de Wieringerwaard tot stand. Pas in het midden van de 19de eeuw ontstond er een ware bedijkingswoede en in 1844 werd de Maatschappij tot aandijking van de Anna Paulownapolder opgericht (genoemd naar de vrouw van koning Willem II).

De polder werd uit praktische overwegingen in twee fasen drooggelegd (afvoer van boezemwater van de Zijperpolder). De eerste fase betrof het gebied ten westen van het Oude Veer (de Westpolder). Er werd een dijk gelegd van de Koegraszeedijk tot aan de mond van het Oude Veer en van daar af in zuidelijke richting langs de westelijke oever tot aan Oude Sluis in de Zijpe.

In juli 1845 was dit gedeelte afgesloten van zee. Het overtollige water werd afgevoerd door een houten sluis bij 't Kruiszwijn (de 'kleine' sluis) waarbij een (windvijzel) molen geplaatst werd (1846). Deze molen werd in 1873 vervangen door een stoomgemaal (gemaal Wijdenes Spaans). Aan de mond van het Oude Veer en aansluitend op het inmiddels totstandgekomen dijklichaam van de Oostpolder werd daarna een zeesluis gebouwd (1846) vernoemd naar de gouverneur van Noord-Holland mr. D.J. van Ewijck.

Het Oude Veer werd tussen het Kruiszwijn en de Van Ewijcksluis afgesloten en evenwijdig daaraan werd voor de scheepvaart een kanaal gegraven (de Van Ewijckvaart).

Door de lagere ligging en enkele diepe geulen gaf de bedijking aan noord- en oostzijde meer problemen, doch in 1846 viel de Oostpolder droog. Daarna werd met het verkavelen in de Westpolder een aanvang gemaakt; evenwijdig aan de Balgdijk werden strook- en blokkavels op de kleine zavelgronden geprojecteerd (zie hoofdstuk 3).

Uit de literatuur is geen inrichtingsplan bekend; de bemoeienis van de Maatschappij tot Aandijking van de Anna Paulownapolder lijkt miniem te zijn geweest. Het samenhangende patroon van verkaveling en landwegen lijkt een civiel-technische achtergrond te hebben en vertoont overeenkomsten met dat van de aangrenzende Zijpe- en Hazepolder uit 1597. Kenmerkend voor de gehele polder was het krekerssysteem van het Oude Veer met de vele zijtakken, die zwinnen werden genoemd en geleidelijk verzandden. Ze waren en zijn goed te herkennen aan het gebogen verloop van een aantal sloten en wegen die het verkavelingspatroon doorsnijden.

(Zie afbeeldingen 2, 9, 10 en 11.)

3. Grondgebruik

In 1853, zeven jaar na de drooglegging, bevatte het poldergebied nog geen behoorlijke weideland wegens het zilte grondwater. Schapenteelt was het enig mogelijke.

Van veel invloed in het agrarische bedrijf was de vestiging, in voornamelijk de Oostpolder, van 'herenboeren' uit de Zijpe en de Wieringerwaard. Zij voerden landbouwwerktuigen in, maakten gebruik van nieuwe methoden en vervulden een leidinggevende functie. Ter bevordering van de ontwatering en ontzilting werd toen de Zandvaart in de Westpolder gegraven en blokkavels van 10 el breedte werden begreppeld. Dit had echter weer droogte en verstuiwing tot gevolg. In 1860 begon voornamelijk ten oosten van de Middenvliet de teelt van vlas en meekrap (de wortel dient als grondstof voor de bereiding van een rode kleurstof) op te komen.

Rond 1870 werd een chemische kleuringsmethode uitgevonden waardoor de meekrapteelt verdween. De gehele polder werd vervolgens voor akkerbouw (vlas, granen en pootaardappelen) en lammerfokkerij gebruikt. Het waren even goede tijden tot in 1880 de landbouwcrisis uitbrak (onder andere door concurrentie uit het buitenland).

Door meer kennis, geleverd uit de Landbouw Hogeschool te Wageningen en door de invoering van kunstmest keerde het tij rond 1895.

Het Van Ewijcksluis-gemaal maalde water op in de Westpolder via het Balgkanaal; zo kon men het grondwaterniveau regelen en men ging voor 70% over op de veehouderij. De minst waardevolle zandgronden rond Breezand werden aan keuterboeren ter beschikking gesteld (tuinbouw, zaadteelt en kippenfokkerijen) en het grondgebruik ging zich zo geleidelijk aanpassen aan de bodemgesteldheid.

De invoering van de bloembollencultuur rond Breezand had na 1910 weer een vermindering van de oppervlakte grasland in de Westpolder tot gevolg (in 1930 nog maar 15%). Ook de oppervlakte met landbouwgewassen breidde zich na 1910 nog uit. Cursussen, proefvelden, coöperaties, boerenleenbanken, een rundveefokvereniging en een zaaizaad-vereniging (1913) waren uitingen van een progressieve instelling van de boeren in het gebied.

De stoomtramlijn Van Ewijcksluis-Schagen (1911) bevorderde het vervoer en de afzet van pootaardappelen en zaaizaad.

Voor de Oostpolder waren het goede tijden, niet in de laatste plaats door prijsstijgingen ten gevolge van de Eerste Wereldoorlog.

De doorbraak in de Amsteldijk (nabij het Lotmeer) in 1916 die de Anna Paulownapolder tot de spoordijk Den Helder-Alkmaar onder water zette, bracht echter weer veel schade aan land en bedrijf.

Van 1917 tot 1929 bleef het grondgebruik stabiel, totdat strenge vorst en de wereldcrisis tot grote werkloosheid, vooral rond Breezand (bloembollen), leidde. (Bloembollen zijn namelijk een luxe product). Van export afhankelijke producten (pootgoed en zaaigoed) deden tot 1939 de oppervlakte akkerbouwland terugdringen ten gunste van grasland. De Tweede Wereldoorlog deed de boeren wéér naar de 'spade' grijpen, nu voor bouwland. Daarna nam de oppervlakte tuinbouwgrond weer toe (voor bollenteelt).

Tussen 1910 en 1930 is het gemiddelde aantal kavels per bedrijf 1,6. De kavels varieëren van 2 ha in de Westpolder tot 12 ha in de Oostpolder.

Het wisselend gebruik van de cultuurgronden is in de kaartbeelden en de tabellen terug te vinden. (Zie 5.3 voor de consequenties hiervan op de boerderijtypen).

Behalve voor woningbouw en de nog steeds groeiende bollencultuur is het grondgebruik na 1940 niet meer sterk gewijzigd.

(Zie afbeeldingen 3 t/m 7.)

3.1 Landschapsbeeld

3.1.1 Zuidpolder gebied VI

Dit deelgebied wordt begrensd door het Noordhollands Kanaal, de molenvaart, het Hoge Oude Veer en de Zijperdijk.

Het gebied is grotendeels in gebruik als bouwland en als bollenland. Enkele percelen zijn grasland en bij Kleine Sluis bevinden zich sportvelden; opvallend zijn de enkele bollenkavels, die een tijd onder water gezet worden tegen ongedierte, zodat het gebruik van chemicaliën kan worden beperkt.

Het gebied wordt doorsneden door, op een enkele uitzondering na, kaarsrechte wegen. Alleen de Midden- en Zuiderweg hebben een bochtig beloop. De verkavelingsrichting staat loodrecht op de wegrichting. Rond het Boermans Zwin volgt de verkaveling de voormalige kreek, waarlangs plaatselijk riet te vinden is.

De westrand van het gebied is de onbeplante dijk langs het Noordhollands Kanaal.

De noordelijke rand van het gebied wordt gevormd door een niet transparant lint van bebouwing langs de Molenvaart; Gelderse buurt, Spoorbuurt en Kleine Sluis gaan in elkaar over, waarbij de na-oorlogse en de zeer recente dichte bebouwing van Kleine Sluis voor een extra verdichting van de noordoost-rand zorgen.

In het zuiden bevindt zich de hoge Zijperdijk (4,5 m).

Aan de meeste polderwegen in dit deelgebied ligt verspreide bebouwing; boerderijen, huizen, vrijstaande lichtgekleurde schuren. De Middenweg heeft laanbeplanting in oostelijke richting scheefgewaaid en daar is de bebouwing matig transparant.

3.1.2 Breezandpolder gebied VII

Het deelgebied wordt begrensd door het Noordhollands Kanaal, het Balgzandkanaal, het Lage Oude Veer en de Molenvaart.

Het gebied is te karakteriseren als een open tot zeer open landbouwgebied met onregelmatige strook- en blok verkaveling. Langs de wegen staat zeer veel verspreide agrarische bebouwing met erfbeplanting, maar deze vormt echter geen duidelijk strak lint in het landschap.

Wegbeplanting komt weinig voor. Plaatselijk zijn er kassen.

Het gebied is grotendeels in gebruik voor bollenteelt ten westen van de Middenweg, maar ook voor andere vormen van tuinbouw en akkerbouw. Verspreid over het gebied liggen enkele percelen grasland op plaatsen die van nature tamelijk vochtig zijn, zoals de voormalige krekken Kleinmeer en Kruiszwijn. Wegen verdelen het gebied in grote blokken. De meeste zijn recht, maar de Middenweg langs de Middenvliet en geheel westelijk de Schorweg langs de voormalige begrenzing met de schorren (vóór de aandijking al door de overheid in cultuur gebracht), hebben een bochtig beloop.

De noordwest-rand wordt gevormd door de onbeplante dijk langs het Noordhollands Kanaal (3 m hoog); de noordostrand door de polderdijk langs het Balgzandkanaal en de daarachter gelegen dijk van het Balgzandkanaal.

Langs de Balgweg liggen vele kleine huizen en boerderijen. In de noordoostpunt ligt Van Ewijcksluis en de aansluiting van de polder met de Amsteldiepdijk (naar Wieringen).

De zuidostrand wordt gevormd door de provinciale weg, de S2, langs de Van Ewijckvaart.

De zuidwest-rand wordt gevormd door een dicht lint van bebouwing met uitzondering van de Spoorbuurt.

Over de Molenvaart liggen behalve de spoorbrug vele andere lage bruggen. Plaatselijk staan hoge eiken en smalle struwelen.

Het gebied wordt doorkruist door de 3 m hoge spoordijk.

3.1.3 Oostpolder gebied VIII

Dit deelgebied wordt begrensd door het Hoge- en Lage Oude Veer, het Amstelmeer, het Waardkanaal, de Noorddijk en de Noordwestdijk.

Door de zavel- en kleigronden heeft dit landschap een ander karakter.

Het is geheel als bouwland in gebruik. Van begin af aan is er rationeel verkaveld in relatief grote rechthoekige percelen.

Het wegenpatroon is overwegend zuidwest-noordoost gericht met een enkele dwarsverbinding. Deze beplante wegen vormen een weinig transparant lint, waaraan enkele verspreid liggende grote boerderijen en een buitenplaats gesitueerd zijn. Aan de dwarswegen liggen de meer bescheiden arbeiderswoningen.

In het noorden ligt de hoge Amsteldijk (7 m); in het oosten de Oostdijk (6 m), langs het Waardkanaal en in het zuiden de Noord- en Noordwestdijk (5 m).

De zuidwestrand wordt gevormd door de Kneeskade aan het Hoge Oude Veer, met daarlangs een kronkelige weg en rietoevers.

In het landschap zijn enkele oude waterlopen herkenbaar (Lotmeer en Razend Zwin), waarlangs rietlanden met wilgen en moerasvegetaties te vinden zijn.

Het schiereiland tussen de Van Ewijcksvaart en het Lage Oude Veer is grotendeels als bouwland in gebruik. Bij Van Ewijcksluis ligt een jachthaven. Het Lage Oude Veer is noch over water noch over de weg te bereiken en is natuurgebied.

Het Hoge Oude Veer wordt ook gebruikt voor waterrecreatie. Het 700 ha grote Amstelmeer heeft de functie van boezemwater en ook een recreatieve functie. De vegetatie in de Oostpolder is vrij jong (aangeplant na de watersnood 1916).

4. Infrastructuur

4.1 Landwegen

De polderwegen in de Westpolder liggen veelal evenwijdig aan de Balgdijk, of staan daar haaks op en zijn zeer recht en regelmatig aangelegd. De hoofdrichting van deze wegen is noordwest-zuidoost. De polderwegen in de Oostpolder liggen evenwijdig aan de Oostdijk, met haaks daarop verbindingswegen. Uitzonderingen op het rechte wegenpatroon in de Anna Paulownapolder vormen de Middenweg en de Kneeskade; deze volgen de oude kreekstructuur. De Schorweg in het noordwesten van de polder loopt parallel aan de Schordijk; deze dijk is vóór de inpoldering aangelegd (zie 2. Bodemgebruik). Het patroon van wegen heeft een sterke samenhang met het verkavelingspatroon.

Het wegennet van de gemeente Anna Paulowna heeft in de periode 1850-1940 nauwelijks veranderingen ondergaan. Rond 1850 waren in de Westpolder de Van Ewijcksvaart en de zuidzijde van de Molenvaart verharde wegen. Hierlangs ontwikkelen zich de eerste nederzettingen. In de Oostpolder waren de Kerkweg en de zuidelijke helften van de Veerweg, Zwinweg en Hofweg verhard. Hierlangs vestigden zich de 'rijke hereboeren'.

De overige wegen van de gemeente waren onverhard.

In de periode tot 1940 werd in verband met de aanleg van de Amsteldiepdijk en het graven van het Balgzandkanaal in 1921, een weg over de verbrede Oude Balgzanddijk aangelegd, als onderdeel van de verbinding Den Helder-Den Oever (de N99). In het noordwesten van de polder werd een brug over het Noordhollands Kanaal gebouwd en bij Van Ewijcksluis kwam een brug over het Balgzandkanaal.

In de Oostpolder werd de Oosthoekweg aangelegd in verband met de droogmaking van de Wieringermeer.

Ook werd in deze periode het wegennet rond Breezand uitgebreid.

Alle wegen in de Anna Paulownapolder werden in deze periode verhard.

De wegen langs de Van Ewijckvaart, de Molenvaart en de Zandvaart hebben grote invloed gehad op de plaats en de ruimtelijke ontwikkelingen van de verschillende nederzettingen in de Anna Paulownapolder (zie 5. Nederzettingstructuur).

Rond 1850 hadden de wegen in de polder nog voornamelijk een lokale- en interlokale functie.

In 1940 had de weg over de Oude Balgzanddijk en de Amsteldiepdijk een regionale betekenis, vanwege zijn verbinding met Wieringen en Friesland.

Na 1940 werd de Van Ewijckvaart en een gedeelte van de Lage Dijk verbreed en doorgetrokken tot Stolpen.

Deze provinciale weg, de S2, kreeg hierdoor ook een regionale betekenis.

(Zie afbeeldingen 12, 13 en 14.)

4.2 Wateren

Door de uitvoering van de Zuiderzeewerken hebben de wateren in de Anna Paulownapolder, in de periode 1850-1940, enkele veranderingen ondergaan.

Rond 1850 waren in de Anna Paulownapolder het Lage Oude Veer en het Hoge Oude Veer, de Boezem van de Zijpe, de belangrijkste wateren. Van oorsprong waren dit kreken in het nog onbedijkte gebied. Ten westen van het Lage Oude Veer lag parallel hieraan de Van Ewijcksvaart. Deze vaart was gelijk met de drooglegging van de polder aangelegd en was de oorspronkelijke uitwateringsvaart van de Anna Paulownapolder en voor een gedeelte van de Zijpepolder. De Van Ewijcksvaart waterde uit op de Waddenzee ten noorden van de polder.

Ten oosten van de polder, achter de Oostdijk, lag de Zuiderzee. Vóór de Oostdijk en in het zuidoosten van de polder lag de Boezem van Wieringerwaard, die via een sluis in de Oostdijk, op de Zuiderzee uitwaterde.

Ten westen van de polder lag het in 1824 gegraven Noordhollands Kanaal. Dit kanaal hoorde niet tot de gemeente Anna Paulowna. Over dit kanaal pendelden twee pontveren.

In de gemeente Anna Paulowna lagen tal van afwateringssloten, kreken en vaarten, waarvan de Zandvaart, de Molenvaart en het Balgkanaal kunstmatig waren aangelegd; laatst genoemde wateren hadden ook een functie ten behoeve van de afvoer van landbouwproducten. Over de polder verspreid lagen tal van windvijzelmolens en aan de Van Ewijcksvaart lag een gemaal bij Kleine Sluis en een gemaal bij Van Ewijcksluis.

In de periode tot 1940 werd in het noorden van de polder in 1926 het Balgzandkanaal gegraven ten behoeve van materiaalvoer voor de drooglegging van de Wieringermeer; de afwatering van de Van Ewijcksvaart ging in het vervolg via dit kanaal.

Door de aanleg van de Amsteldiepdijk in 1924 en de drooglegging van de Wieringermeer (voltooid in 1930), werden voorts het Amstelmeer, het Waardkanaal en Pishoek ten oosten van de polder gecreëerd (deze wateren behoren alle niet tot de gemeente Anna Paulowna). Het Amstelmeer, boezem voor een deel van de Wieringermeer, waterde ook uit op het Balgzandkanaal.

In de Oostpolder werd de Boezem van de Wieringerwaard, langs de Oostdijk, gedempt en bij Pishoek werd een nieuwe sluis gebouwd om de Boezem op de Waardkanaal te laten uitwateren. Het Oude Veer werd langs de Amsteldijk gedempt en het Lotmeer werd geïsoleerd.

Het Waardkanaal en het Noordhollands Kanaal hebben ook een transportfunctie. De transportfunctie van de Van Ewijcksvaart en het Hoge Oude Veer werd, door de kwaliteitsverbetering van het wegennet, grotendeels opgeheven. Voor de Zandvaart en de Molenvaart zou hetzelfde gelden (zie verder regiobeschrijving Noorderkwartier).

Het patroon van de wateren in de Anna Paulownapolder gaf een onderscheid tussen natuurlijke en aangelegde wateren te zien. Zo was er zowel een kronkelend patroon, als gevolg van het uitgebreide krekensysteem van het voormalige Oude Veer, als wel een recht ontworpen patroon (zie ook 2. Bodemgesteldheid) te vinden.

De hiërarchie van wateren in de Westpolder bepaalde in grote mate de ligging van de Gelderse Buurt, Kleine Sluis, en Van Ewijcksvaart (zie ook 4.2 Wegen en 5. Nederzettingsstructuur).

In de periode na 1940 heeft het waterwegennet in de Anna Paulownapolder weinig veranderingen ondergaan. De schutsluis bij Kleine Sluis verdween en over de Molenvaart en Zandvaart kwamen vaste bruggen te

liggen. In het noordwesten bij De Kooy werd een grotere brug over het Noordhollands Kanaal gebouwd en het pontveer aan het eind van de Molenvaart bleef gehandhaafd.

Alle vijzelmolens verdwenen en het gemaal bij Van Ewijcksluis werd in 1990 buiten werking gesteld; iets noordelijker werd een nieuw gemaal in werking gesteld.

(Zie afbeeldingen 12, 15 en 16.)

4.3 Dijken en kaden

Rond 1850 waren in de Anna Paulownapolder de dijken in het noorden en oosten zeewerend en de dijk in het westen, langs het Noordhollands Kanaal (binnen-)waterkerend. De Lage Dijk en de dijk langs Van Ewijcksvaart, die de polder in de West- en Oostpolder splitsen, zijn eveneens waterkerend. De dijken aan de zuidrand van de polder verloren bij de inpoldering hun zeewerende functie.

In de periode tot 1940 veranderden de functies van de dijken in het noorden en oosten door de aanleg van het Balgzandkanaal en door de droogmaking van de Wieringermeer.

De Oude Balgzanddijk verloor in 1926 zijn zeewerende functie door de aanleg van het Balgzandkanaal en werd ten opzichte hiervan waterkerend.

De Nieuwe Balgzanddijk werd een zeewerende dijk, waarover een landweg geprojecteerd werd.

Vanaf Van Ewijcksluis werd de Amsteldiepdijk aangelegd, welke de verbinding met Wieringen ging vormen. De Amsteldijk verloor, door de aanleg van de Amsteldiepdijk, zijn zeewerende functie en werd waterkerend ten opzichte van het Amstelmeer.

In 1928 werd de Oostdijk, door de drooglegging van de Wieringermeer en de aanleg van het Waardkanaal, waterkerend ten opzichte van het Waardkanaal.

In de periode tot 1940 veranderde het profiel van sommige dijken. Na de dijkdoorbraak in 1916 werd de Amsteldijk verzaamd en verhoogd en de Oude Balgzanddijk werd verbreed, zodat daarlangs een autoweg (de N99) geprojecteerd kon worden.

De sluis op de noordpunt van de Oostdijk verdween; bij Pishoek werd een nieuwe sluis gebouwd (zie 4.2 Wateren).

De dijken in de Anna Paulownapolder hebben veelal een recht patroon. Uitzonderingen vormen de Lage Dijk en de Kneeskade, die het kronkelende patroon van het Hoge Oude Veer volgen.

Na 1940 hebben zich geen veranderingen aan de dijken van de Anna Paulownapolder meer voorgedaan.

(Zie afbeeldingen 12, 17 en 18.)

4.4 Spoorwegen

In 1865 werd, in het kader van de Eerste Staatsaanleg, de spoorlijn Alkmaar-Den Helder aangelegd. Deze lijn liep, als enkelspoor, door de Westpolder van de gemeente Anna Paulowna.

De spoorlijn kwam ten westen van de Boezem van de Zijpe de Anna Paulownapolder binnen en liep langs de Spoorbuurt naar Breezand, alwaar de spoorlijn een knik maakte in de richting van Den Helder.

Rond 1866 had de spoorlijn een station bij de Spoorbuurt en een halte bij Breezand.

In de periode tot 1940 veranderde het tracé van de spoorlijn niet. In 1931 werd de halte bij Breezand opgeheven.

Na 1940 is het tracé van de spoorlijn ook hetzelfde gebleven. De aanleg van de spoorlijn heeft grote invloed gehad op de ruimtelijke ontwikkeling van met name de Spoorbuurt. Door de aanwezigheid van een station ontwikkelde de Spoorbuurt zich tot het expeditiecentrum van de polder. Deze functie vervult de Spoorbuurt nog steeds (zie 5.2.5).

In de Oostpolder van de gemeente Anna Paulowna werd in 1912 een tramlijn, de stoomtramlijn Schagen-Van Ewijcksluis, aangelegd. De tramlijn kwam bij De Drie Molens de gemeente binnen en eindigde bij het station in Van Ewijcksluis. Halten waren bij De Drie Molens en aan de Kruisweg.

Voor de ruimtelijke ontwikkeling van Van Ewijcksluis heeft de tramlijn, in het tijdvak 1912-1934, grote invloed gehad. Vanuit Van Ewijcksluis werden de landbouwproducten uit de Oostpolder en de visserijproducten uit Wieringen afgevoerd (zie 5.2.3).

Ook het vervoer van materiaal, nodig voor de aanleg van de Afsluitdijk en de droogmaking van de Wieringermeer, maakte exploitatie van de tramlijn lonend.

Vervoer via vrachtauto's over de verbeterde infrastructuur deed in 1934 besluiten de tramlijn op te heffen.

Recentelijk is het station in Van Ewijcksluis afgebroken.

Een dijklichaam in het Lage Oude Veer is het enige wat nog aan de tramlijn herinnert.

(Zie afbeelding 19.)

5. Nederzettingstructuur

5.1 Algemeen

De Anna Paulownapolder bestaat nu officieel uit de drie dorpen, 1. Kleine Sluis (aanvang bebouwing 1848), 2. Breezand (1861) en 3. Van Ewijcksluis (1846) en de buurtschappen, 4. Geldersebuurt (1846) en 5. Spoorbuurt (1865).

Twee van deze vijf kernen hebben volgens kaartvergelijking wisseling van naam gekend. Driebruggen werd Kerkbuurt en heette uiteindelijk Spoorbuurt; Kleine Sluis werd Veerburg, vervolgens Anna Paulowna en uiteindelijk Kleine Sluis.

De bevolkingsontwikkeling is te zien op de tabel (blz. 20).

In de tijdvakken, waarin respectievelijk de ontwikkeling van de polder zelf, de tegenvallende grondopbrengsten, de opkomst van de bollencultuur, de Zuiderzeewerken, de wereldcrisis en meer recentelijk het forensisme plaatsvonden, komen duidelijke verschillen tot uiting. De Maatschappij tot Aandijking van de Anna Paulownapolder had summiere ideeën ontwikkeld over de plaats en het patroon van de te stichten nederzettingen.

De eerste nederzettingen waren gepland aan kruisingen van wegen en vaarten. Hun ontwikkeling werd echter in belangrijke mate bepaald door de invloed van verschillende godsdiensten; elke nederzetting, met uitzondering van Van Ewijcksluis, ontleende hieraan een eigen identiteit. De ruimtelijke ontwikkeling en van de verschillende nederzettingen hebben zich in de periode 1850- 1940 voornamelijk spontaan voorgedaan (zie ook regio-beschrijving Noorderkwartier).

5.2 Dorpen en buurtschappen

5.2.1 Kleine Sluis (1848) III

Kleine Sluis is een wegdoorp en ontwikkelde zich van het begin af aan beter dan de andere buurten door de bouw van een kerk (Ned. hervormd), een school, een logement en veel voorzieningen voor de middenstand. Ook hier was in aanvang lintbebouwing aan de zuidzijde van de Molenvaart en langs de Lagedijk (nu S2). Bij het kruispunt daarvan werd een brug naar de Oostpolder aangelegd.

Aan de noordzijde van de Molenvaart werden enige villa's gebouwd en het polderhuis van waar uit de dijkgraaf de polder bestuurde, toen in 1870 Anna Paulowna bestuurlijk zelfstandig werd.

De Smidweg (achter de Lage Dijk) werd bebouwd met voornamelijk arbeiderswoningen en schuren voor ambachtelijke beroepen. Verdichting en uitgroei met arbeiders- en middenstandswoningen en een enkele boerderij langs de zuidzijde tot de Spoorbuurt, kenmerkt de groei van dit wegdoorp. Aan de noordzijde zien we die ontwikkeling pas in het begin van de 20ste eeuw; de architectuur is daar meer identiek (groepjes woningen met mansarde- en zadeldaken). De Molenkolk (naast het polderhuis) kreeg toen ook een woonfunctie met voornamelijk vrijstaande villa's. De groei van de lintbebouwing eindigde in de 30-er jaren; uitbreiding vond plaats in zuidwaartse richting. Op de plaats van de school kwam het gemeentehuis, aan een straat (Burg. Mijnlieffstraat) die haaks op de Molenvaart stond.

Uniforme bouw (woningbouwvereniging) typeert de Burg. Mijnlieffstraat. Na de Tweede Wereldoorlog en dus buiten de MIP-periode, werd en wordt hier op grote schaal (zuid- en westwaarts) uitgebreid waardoor Kleine Sluis uitgroeide tot een kerndorp. De lintbebouwing langs de Lagedijk is hiervoor verdwenen. Toename van de welvaart, forensisme

(voornamelijk op Den Helder) en verschuiving van functies (meer dienstverlening dan landbouw) geven het bekende beeld van een buitenwijk. De Molenvaart kreeg een meer verstedelijkt karakter (branche-differentiatie in het winkelbestand) en de karakteristieke oudere bebouwing langs de vaart werd gaandeweg gerenoveerd of vervangen. Kleine Sluis is tevens in trek door zijn ligging aan de S2 en zijn relatief goedkope grondprijs.

(Zie afbeeldingen 12 en 21.)

5.2.2 Breezand 1861 IV

Breezand heeft zich ontwikkeld als lineaire nederzetting langs de Zandvaart.

De Nederlands Hervormde kerk kreeg in 1861 een als waardeloos geacht stuk land met een oppervlakte van 16 ha, langs de Zwarteweg (nu Burg. Lovinkstraat) en Zandvaart. Hier stonden eenvoudige huisjes bewoond door landarbeiders, die het toch lukte het land in cultuur te brengen. De komst van een school (1868) en een kerkje (1885) deden de kern groeien. De Zwarteweg werd noordwaarts doorgetrokken en de buurt kreeg het karakter van een kerndorp met de spoordijk als noordoost begrenzing.

Beeldbepalend was de lintbebouwing van huisjes, boerderijen (veeteelt) en een viertal nu verdwenen kaasfabriekjes. Ondanks groei bleef de welvaart ver achter ten opzichte van de rest van de polder.

De koop door een bloembollenhandelaar uit Voorhout in 1911 van 48 ha land betekende de aanvang van een beter bestaan.

Tientallen boeren uit Zuid-Holland zouden volgen. De Zwarteweg werd tot het Balgkanaal doorgetrokken en ook de Meerweg werd verlengd (nu Wijdenes Spaanweg), waarlangs lintbebouwing van huizen, winkels en karakteristieke bollenschuren.

De katholieke immigranten bouwden een (beeldbepalende) kerk en school in het centrum (1930). Aankoop van het landgoed 'Ceres' aan de Zandvaart gaf de eerste aanzet tot sociale woningbouw (1935).

De conjunctuurgevoeligheid van de bollenteelt gaf echter ook weer leegstand (in de Tweede Wereldoorlog vonden hier vluchtelingen uit Den Helder en Wieringermeer onderdak). In 1940 kwam een nieuwe openbare school aan de T-splitsing. Na de Tweede Wereldoorlog vond hierachter en bij Ceres grootschalige uitbreiding plaats. Achter de rooms-katholieke kerk kwamen terreinen voor opslag en expeditie. De kerkdorpstructuur bij de kruising van de Zandvaart en de Zwarteweg van rond 1930 is echter beeldbepalend gebleven.

(Zie afbeeldingen 12 en 20.)

5.2.3 Van Ewijcksluis (1846) V

Bij het gereed komen van het westelijk deel van de polder en het gemaal, lagen langs de Van Ewijcksvaart en de Sluisweg groepjes huizen van polderwerkers. Na de bouw van een sluis en de inpoldering van het oostelijk deel groeide de bebouwing aan één zijde door, evenwijdig aan de gebogen Amsteldijk. Deze hoofdstructuur is altijd zo gebleven; alleen het Van Ewijckpad is rond 1920 ook éénzijdig bebouwd.

Een aanlegsteiger voor de veerboot naar Wieringen, woningen, café's, winkels en een smederij vormden het eerste begin van vaste bewoning. Van Ewijcksluis lag evenwel te excentrisch van de polder om tot een belangrijke kern uit te groeien. Visvangst was de voornaamste bron van inkomsten en ook de visserij op en de verwerking van wier was van belang (o.a. voor matrassen). De stoomtram gaf veel werk (als overslagplaats) ten zuiden van de sluis (station is recentelijk afgebroken).

De Zuiderzeewerken gaven weer een bevolkingsaanwas en bewoning in (tijdelijke) houten huisjes.

Door afsluiting van het Amsteldiep en drooglegging van de Wieringermeer (1930) verdween de visserij en wierbewerking geheel en ging men op boerderijen in de polder werken. Na de Tweede Wereldoorlog is sprake van heel lichte verdichting binnen de bestaande structuur.

Campings, horeca en waterrecreatie zijn groeiende en op de plaats van het station kwam een grootschalig expeditiepunt voor de producten uit de Oostpolder.

(Zie afbeeldingen 12, 20 en 22.)

5.2.4 Gelderse Buurt (1846) I

De eerste bewoners die de polder in cultuur zouden brengen, kwamen van ver buiten de Kop van Noord-Holland. Een dertigtal arme gezinnen werden in 1846 door (de sociaal bewogen) dominee Heldring uit de Betuwe gehaald en gehuisvest aan de zuidzijde van de Molenvaart, in het centrum van de Westpolder. Een drietal van die oorspronkelijke huisjes is bewaard gebleven. In oorsprong was het een gereformeerde kolonie en ook nu is daar nog een gereformeerde (vernieuwde) kerk te vinden. Het karakter van de Gelderse Buurt was en is dat van een wegdorp; een proces van aangroei en verdichting van lintbebouwing (nu zo'n twee km lang) met voornamelijk losse arbeiderswoningen en een enkele villa kenmerkt de ruimtelijke ontwikkeling.

Pas rond 1920 werd de noordzijde aan de Molenvaart bebouwd met schuren en woningen van bollenboeren en arbeiderswoningen.

De Gelderse Buurt ontwikkelde zich van begin af aan al niet tot een echte kern, doordat met het gereedkomen van de Oostpolder Kleine Sluis ten opzichte van de hele polder centraal kwam te liggen en daardoor voor bewoning meer in trek was. Recenter vormde de stijging van de (bollen) grondprijs een belemmering om 'naar achter' door te groeien.

(Zie afbeeldingen 3 en 12.)

5.2.5 Spoorbuurt (1865) II

De buurt ligt op de scheidslijn van zavel- en zandgronden en dankt zijn ontstaan aan de Stichting van een kerk (rooms-katholiek), die bij het station gesitueerd werd. Op de as tussen station en kerk (nu Stationsweg) kwamen de eerste woningen. Loodrecht hierop werd de weg tot de Molenvaart ontworpen (thans Nieuweweg), waaraan stroken huizen werden gebouwd. De Molenvaart en de Singel (voorheen het (d)rollenpad) met z'n vijvers langs de Spoordijk gaven deze buurt een carréachtige vorm.

Een café (vlas en korenbeurs), een boerderij annex kruidenier en herberg en een smederij waren de eerste aanzetten voor het ontstaan van dit buurtschap (dat tevens een centrum van dienstverlening werd voor de oudere Gelderse Buurt). De buurt ontwikkelde zich vrij kalm, de bebouwing verdichtte zich en langs de Molenvaart sloot de lintbebouwing al spoedig aan bij die van Kleine Sluis.

De komst van een busremise en expeditiebedrijfsjes maakten de buurt tot het verkeerscentrum van de polder. Van de oorspronkelijke bebouwing is weinig meer over, ook omdat de watersnood van 1916 precies tot en met dit dorp schade had aangericht. Door toename van de welvaart in de polder ontstond ook in de Spoorbuurt woningdruk. Lintbebouwing aan de noordzijde van de Molenvaart is echter uitgebleven. In 1918 werd de kerk vergroot en kwam er een school (rooms-katholiek). De nieuwe weg werd in het zuiden doorgetrokken tot de Grasweg. Hierlangs vond een proces van uitgroei, verdichting en (recentelijk) vervanging van de

tweezijdige lintbebouwing plaats. De Singel werd toen ook tot de Spoordijk zuidwaarts doorgetrokken, waaraan woningen en expeditiebedrijven werden gebouwd (nu grootschalig).

(Zie afbeeldingen 12 en 20.)

5.3 Verspreide bebouwing gebieden VI, VII en VIII

Hieraan is in 3.1 (landschapsbeeld) al ruime aandacht geschonken. De verspreide bebouwing bestaat uit groepjes landarbeiderswoningen, boerderijen en bollenschuren in de Westpolder en losse arbeiderswoningen en vaak zeer grote (stolp) boerderijen en een buitenplaats in de Oostpolder (namelijk de buitenplaats 'Oosterwijk' welke nog een restant van een stijtuin bezit).

Vermeld moet ook nog worden de oprichting van de derde lagere school (1889) aan de Zwinweg, die tot ca. 1980 als zodanig in de Oostpolder functioneerde.

Van een specifieke bouwstijl in de buitengebieden is nauwelijks sprake, door het feit dat, ten eerste de polder relatief jong is, ten tweede de toeloop van landslieden uit andere provincies voor variëteit zorgde en ten derde de frequente wisseling van grondgebruik aanpassingen aan de bebouwingskarakteristiek noodzakelijk maakten.

Ook door de watersnood (1916) is veel verdwenen of gerenoveerd en gewijzigd ten opzichte van het uitgangsstadium (bijgebouwen, andere dakbedekkingen, dakkapellen, inrijdeuren en dergelijke).

Na 1940 is alleen in de Westpolder sprake van flinke uitbreiding van de verspreide bebouwing door de nog steeds groeiende bollencultuur.

(Zie afbeelding 8.)

Verantwoording inventarisatie

Binnen de grenzen van de Anna Paulowna polder zijn tussen de acht onderscheidde deelgebieden uit de MIP-periode 1850-1940, twee opvallende spanningsvelden te herkennen namelijk verschil in godsdienst en verschil in welstand. Mede daarom zijn alle kerken, pastories en scholen in de inventarisatie opgenomen, evenals de andere bijzondere objecten als een raadhuis, schoolmeesterswoningen, sluizen, gemalen, een wierschuur en de voormalige meekrapdroogtoren.

De karakteristieke bollenschuren, boerderijen en villa's in de Westpolder en de architectonische variaties die zich voordoen bij de (stolp)boerderijen in de Oostpolder, zijn royaal geïnventariseerd, waarbij vooral gelet is op gaafheid in hoofdvorm, zeldzaamheid en beeldbepaling in het landschap.

De woonhuisarchitectuur is met strengere normen geïnventariseerd waarbij in de eerste plaats een beeld gegeven is van de verschillende meervoudige in de totale gemeente voorkomende typen. Criteria waren de architectonische kwaliteit, de architectuurhistorische waarde, het beeldbepalende karakter en de lokaal historische betekenis.

De gemeente Anna Paulowna kende in de periode 1850-1940 voornamelijk verdichting en uitbreiding van bebouwing langs de bestaande infrastructuur. Inventarisatie op basis van een stedenbouwkundige typologie werd derhalve niet relevant geacht.

Geraadpleegde werken

Brandts Buys, C., *De landelijke bouwkunst in Hollands Noorderkwartier*, Arnhem 1974.

Bloemers, J., *Verleden land*, Arnhem 1981.

Bremer, J.T., *Rondom het Oude Veer*, Schoorl 1978.

Bremer, J.T., *Een zwaar leven*, Schoorl 1986.

Bremer, J.T., *Watersnood in 1916 in Anna Paulowna*, Schoorl 1988.

Jonker, H., *Gemeente Anna Paulowna 1870-1970*, Hoorn 1970.

Kuyper, J., *Gemeentatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.

Kwantes, J., *Nota ten behoeve van uitbreidingsplannen voor Anna Paulowna*, Haarlem 1956.

Lambooy, H., *Getekend land*, Alkmaar 1987.

PPD Noord-Holland, *Nota van toelichting tot de uitbreidingsplannen van Anna Paulowna*, Haarlem 1949.

PPD Noord-Holland, *Landschapsonderzoek Noord-Holland door buro Maas, Zeist* 1986.

PPD Noord-Holland, *Sociografische beschrijving van Anna Paulowna*, Haarlem 1988.

Schouten, A., *Anna Paulowna in ansichten, drie delen*, Zaltbommel 1986.

Stichting Bodemkartering, *De bodem van Noord-Holland*, Wageningen 1974.

Databank bevolkingsgegevens, Universiteit van Amsterdam.

Tabel

Tabel 1 Bevolkingsgegevens gemeente Anna Paulowna uit de periode 1850-1940.

Jaar	Mannen	Vrouwen	Totaal
1851			640
1869			2187
1875			2888
1880			2634
1890	1501	1315	
1900	1592	1456	
1910	1780	1637	
1920	2206	1959	
1925	2336	2036	
1930	2993	2508	
1940	3309	2930	
1965			7300
1975			8822
1983			10025
1989			10500

Bron:

Databank bevolkingsgegevens Universiteit van Amsterdam, vakgroep sociale geografie 1988.

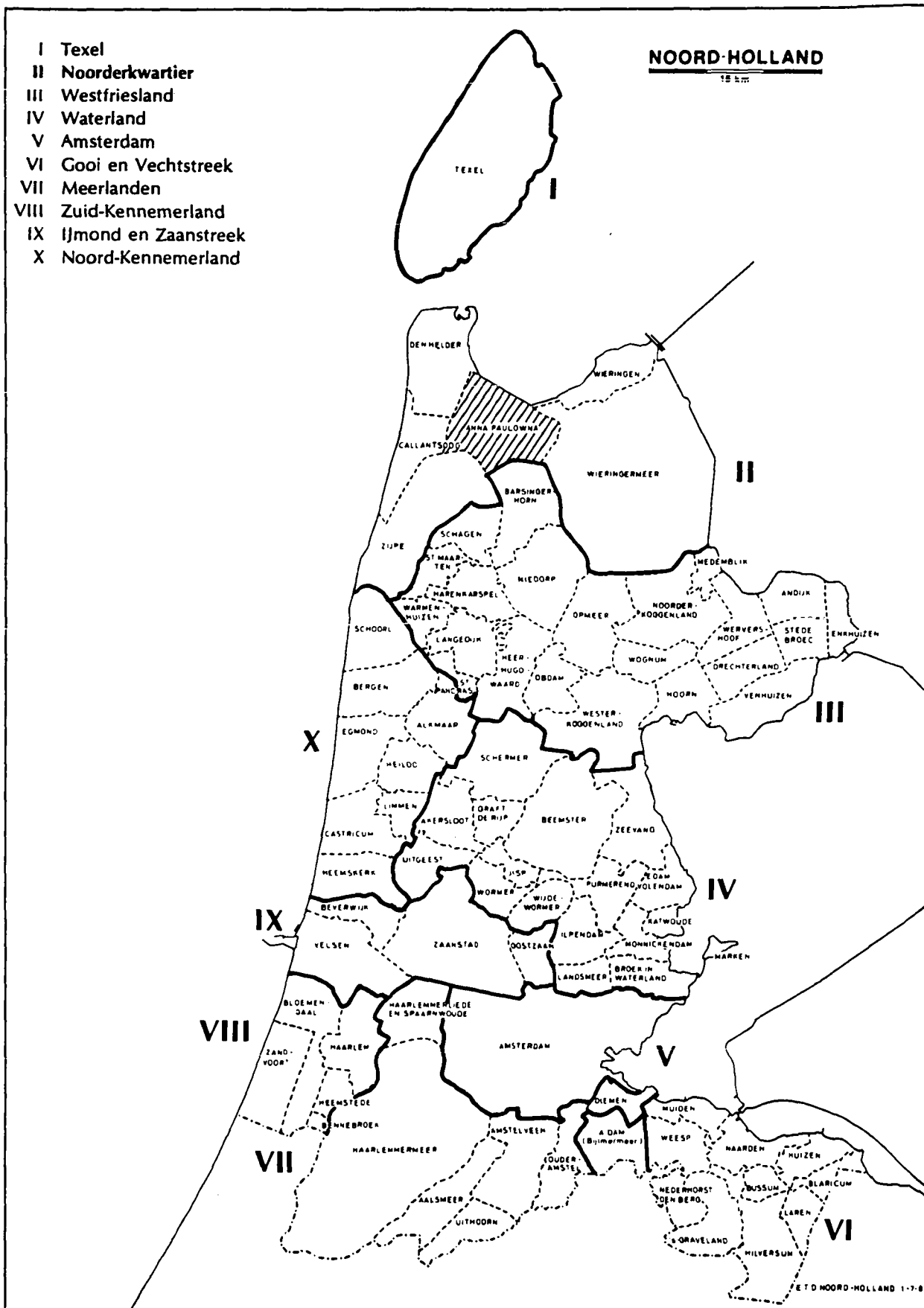

Herkomst afbeeldingen

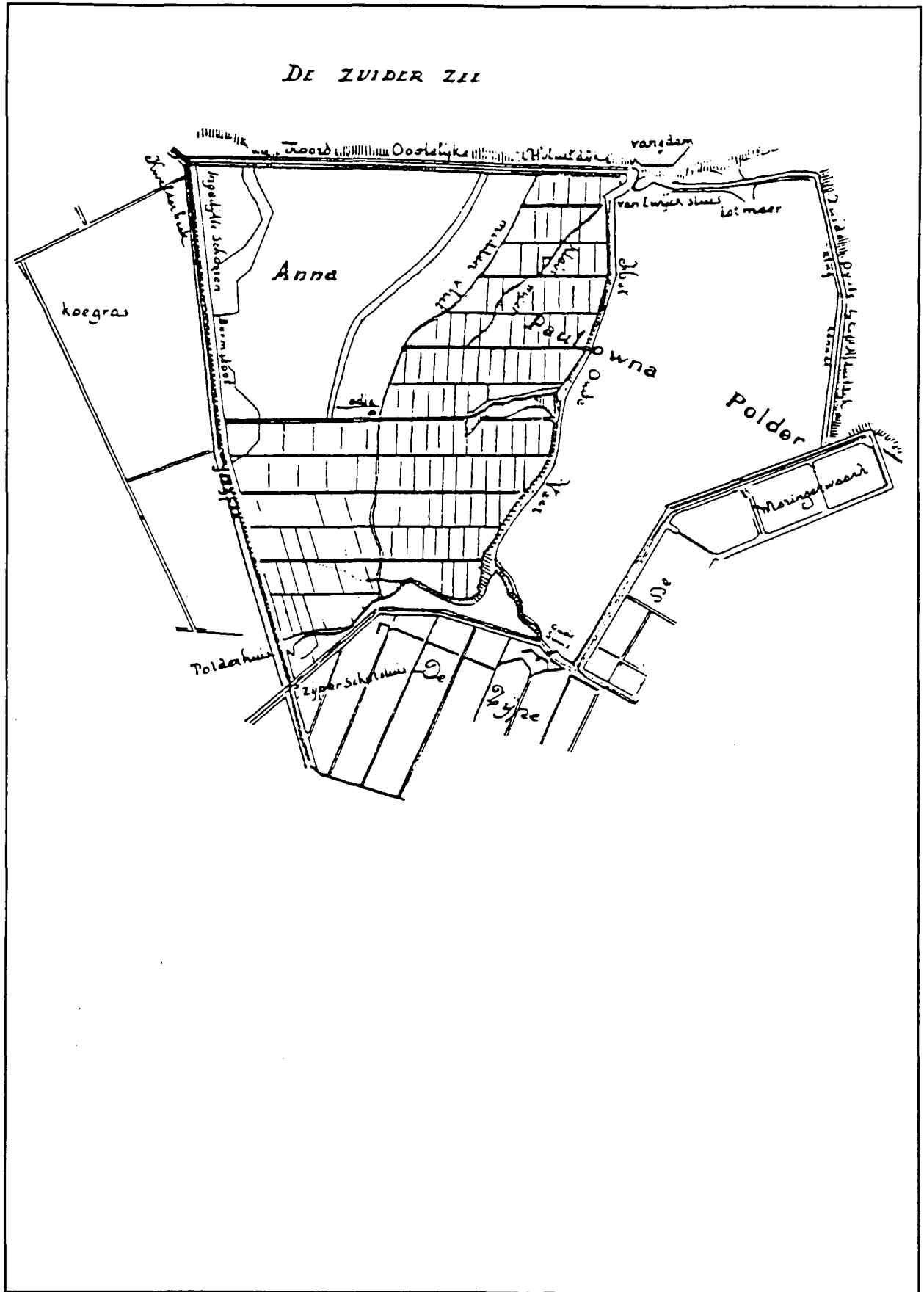
1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland, bron: Provinciale Planologische Dienst van Noord-Holland, 1986.
2. Kaart van de Anna Paulownapolder in 1846, bron: J. Bremer.
3. Topografische kaart, verkend in 1858; bijgewerkt volgens militaire verkenning 1876-1877; herzien 1886.
4. Kaart van de gemeente Zijpe, bron: J. Kuyper, Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869, Groningen 1984.
5. Topografische kaart van de gemeente Anna Paulowna, 1916.
6. Topografische kaart van de gemeente Anna Paulowna, 1946.
7. Topografische kaart van de gemeente Anna Paulowna, 1983.
8. Kaart MIP-deelgebieden, gemaakt door auteur op basis van kaart 7.
9. Bodemkaart van de Anna Paulownapolder, bron: De bodem van Noord-Holland, Wageningen 1974.
10. Afzettingen aan de oppervlakte, bron: Landschapsonderzoek Noord-Holland, buro Maas, Zeist 1986.
11. Globale geologische opbouw, bron: als kaart 10.
12. Kaart met benaming van wegen en waterwegen, bron: als kaart 10.
13. Situatie wegennet ± 1850 ; ingetekend door auteur op basis van kaart 12.
14. Situatie wegennet ± 1940 , bron: als kaart 13.
15. Situatie waterwegennet ± 1850 , bron als kaart 13.
16. Situatie waterwegennet ± 1940 , bron als kaart 13.
17. Dijken en zeeweringen ± 1850 , bron als kaart 13.
18. Dijken en zeeweringen ± 1940 , bron als kaart 13.
19. Spoorwegennet ± 1930 , bron als kaart 13.
20. Plattegrond van Breezand, Van Ewijcksluis en Spoorbuurt, bron: gemeente uitgave 1989.
21. Plattegrond van Kleine Sluis, bron: als kaart 20.
22. Plattegrond van Van Ewijcksluis, bron: vergroting van kaart 7.

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

2. Kaart van de Anna Paulownapolder in 1846

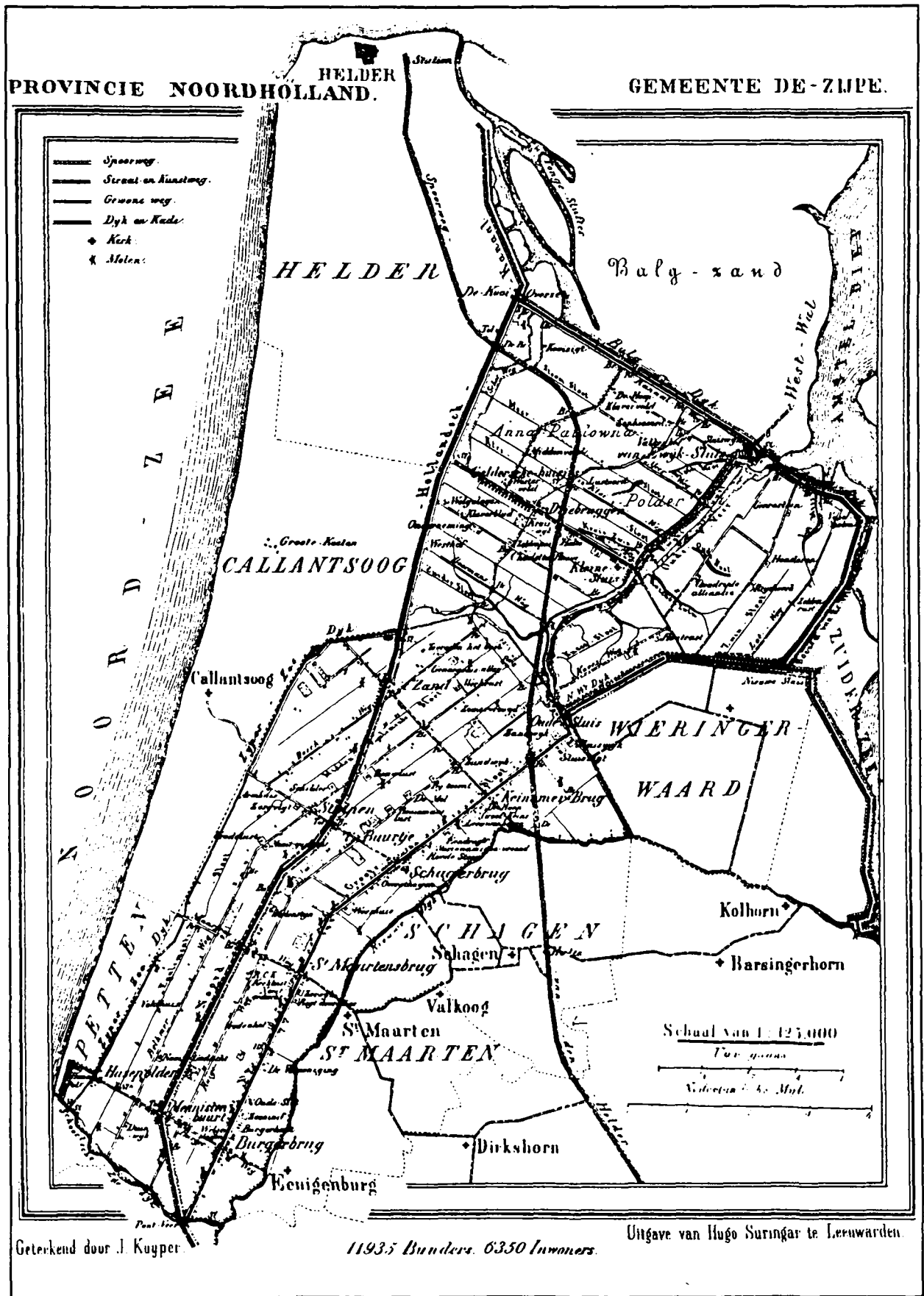

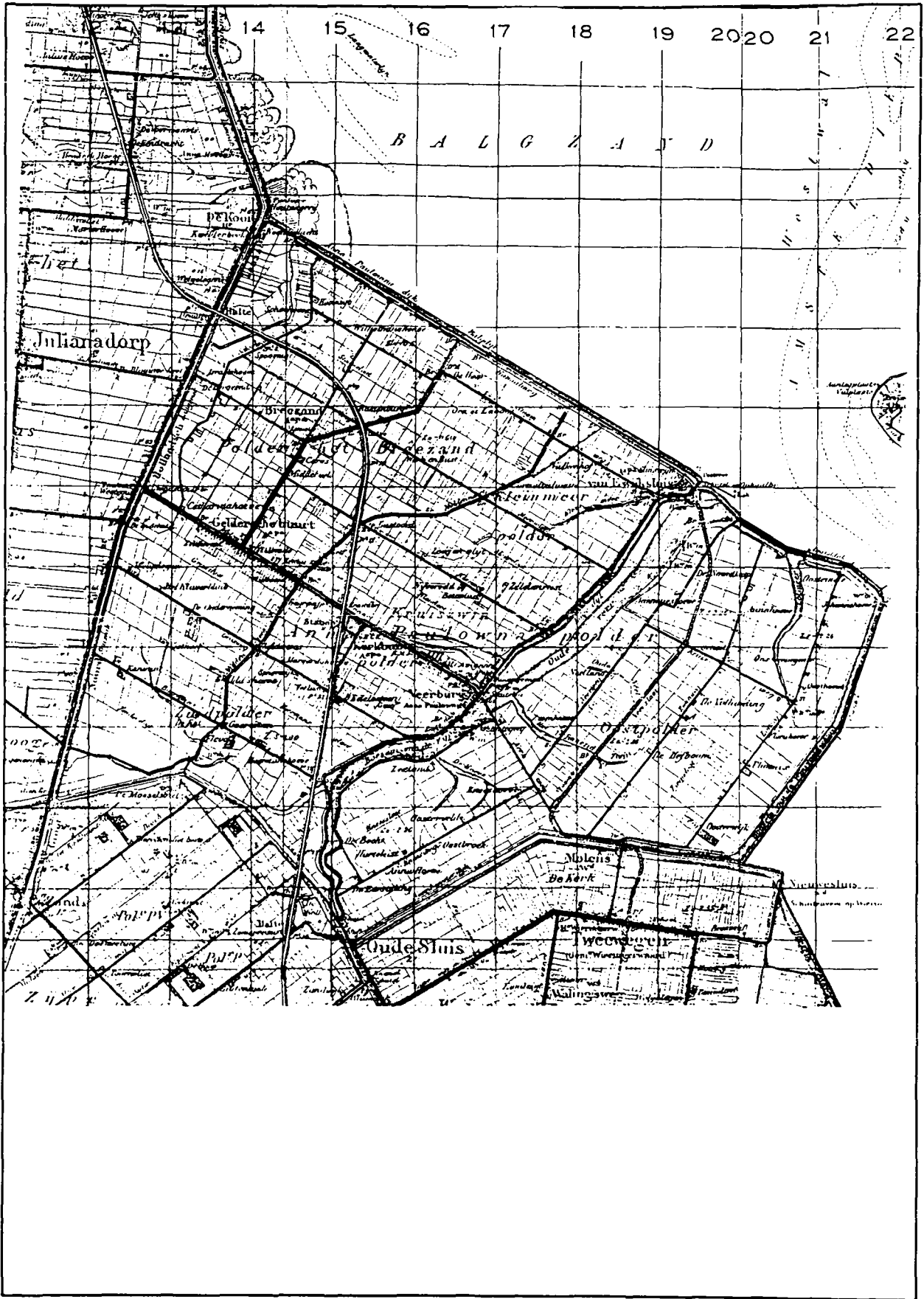
3. Topografische kaart, verkend in 1858, herzien in 1886

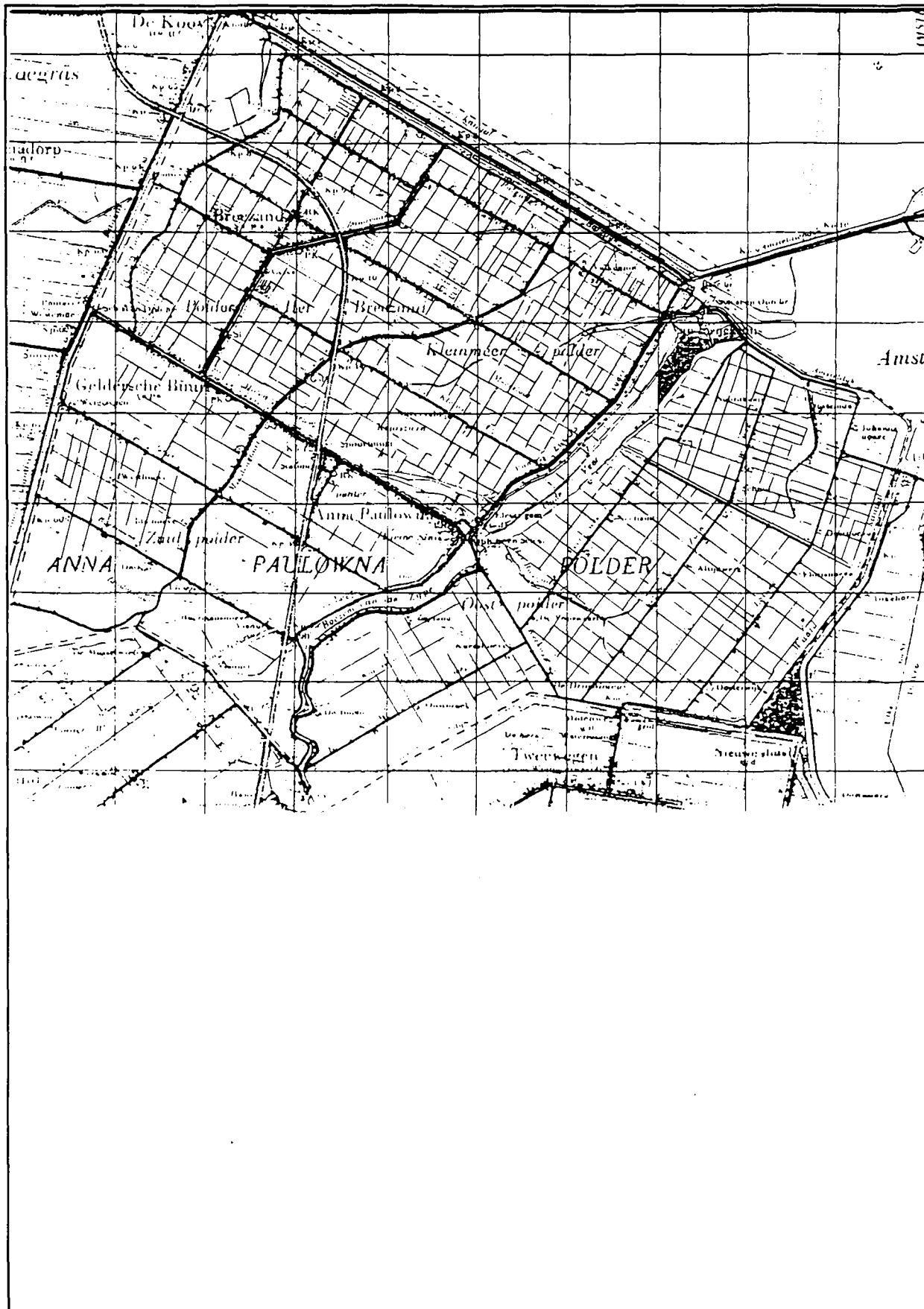
4. Kaart van de gemeente Zijpe rond 1865

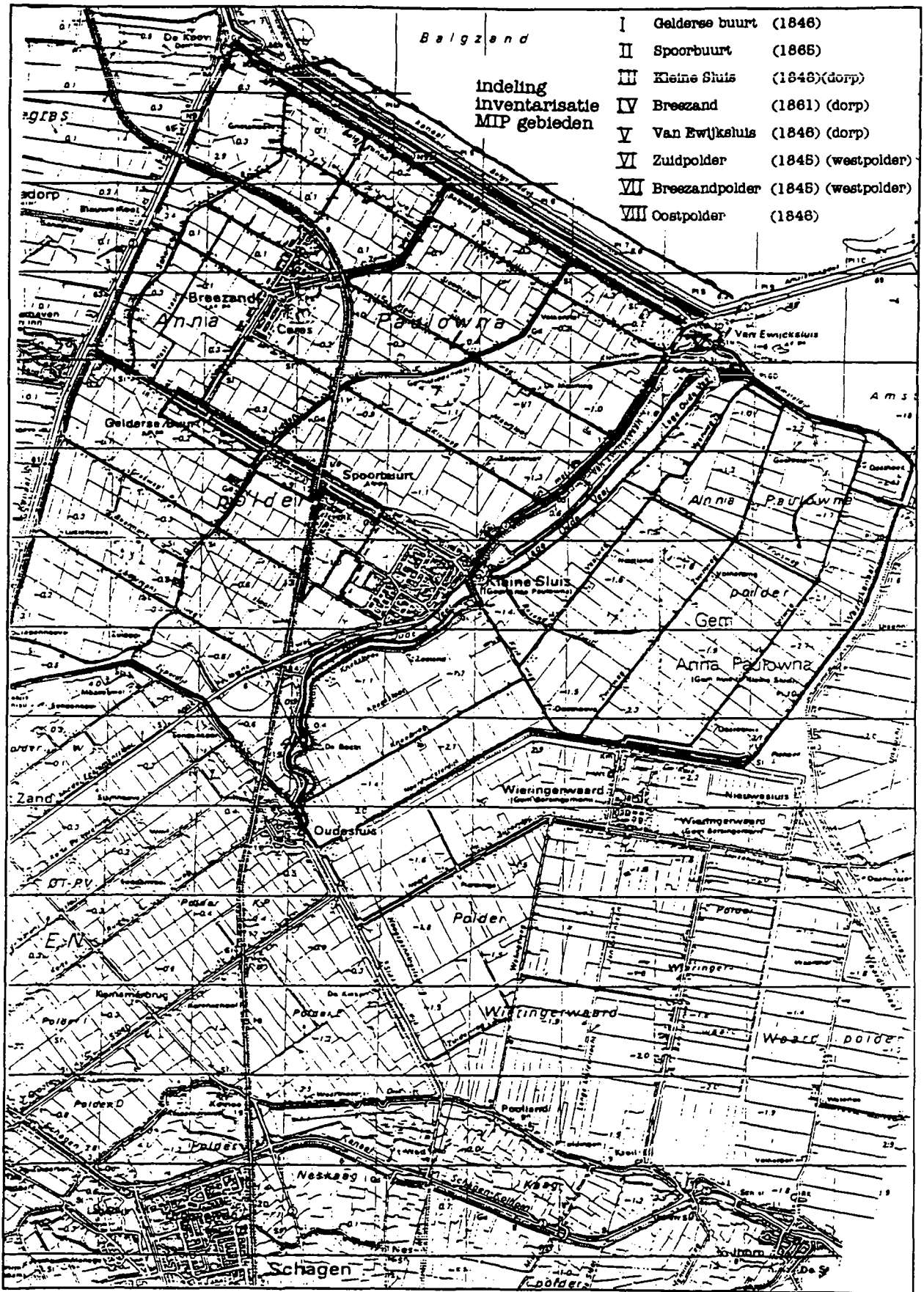
5. Topografische kaart van de gemeente Anna Paulowna, 1916

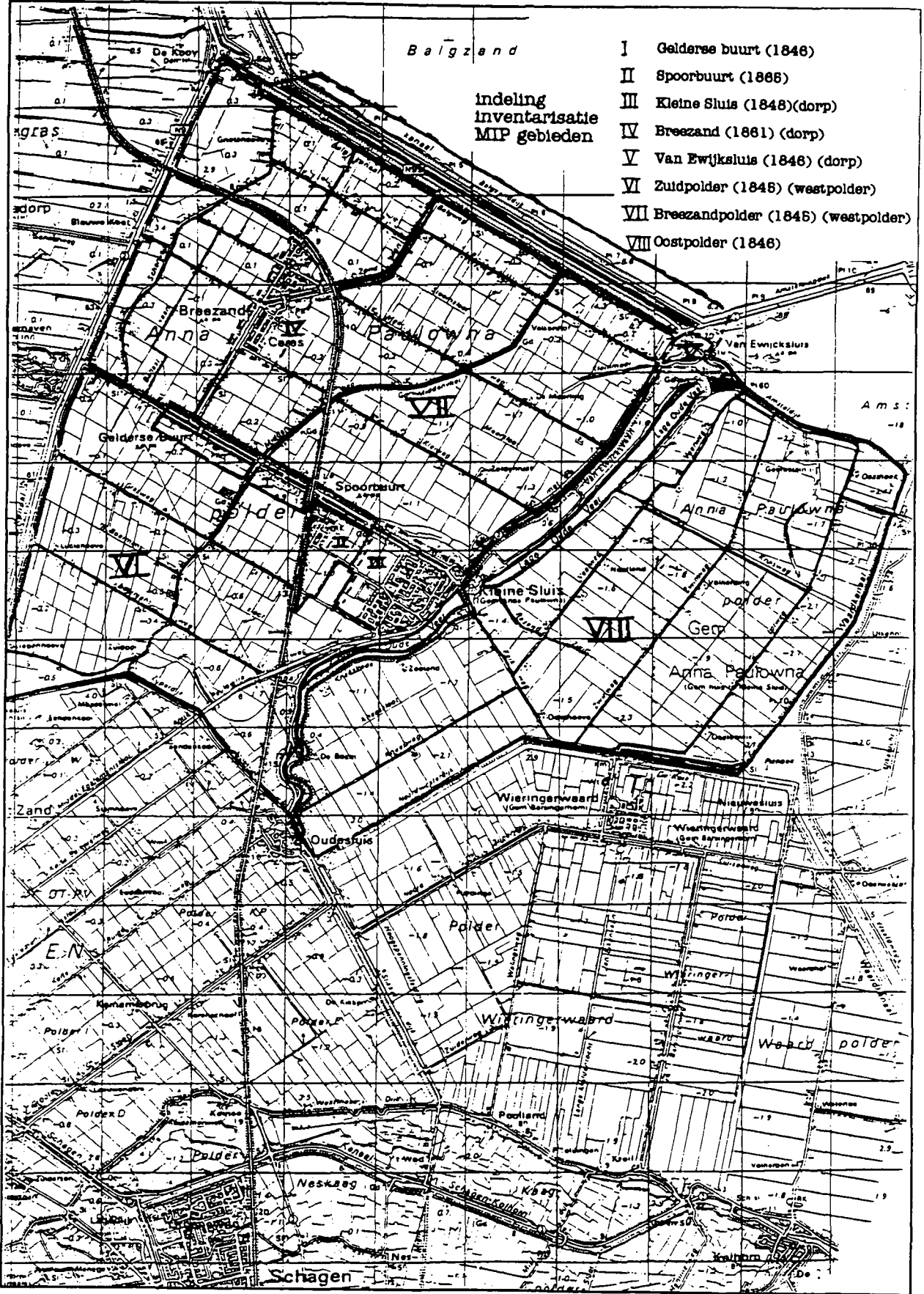
6. Topografische kaart van de gemeente Anna Paulowna, 1946

7. Topografische kaart van de gemeente Anna Paulowna, 1983

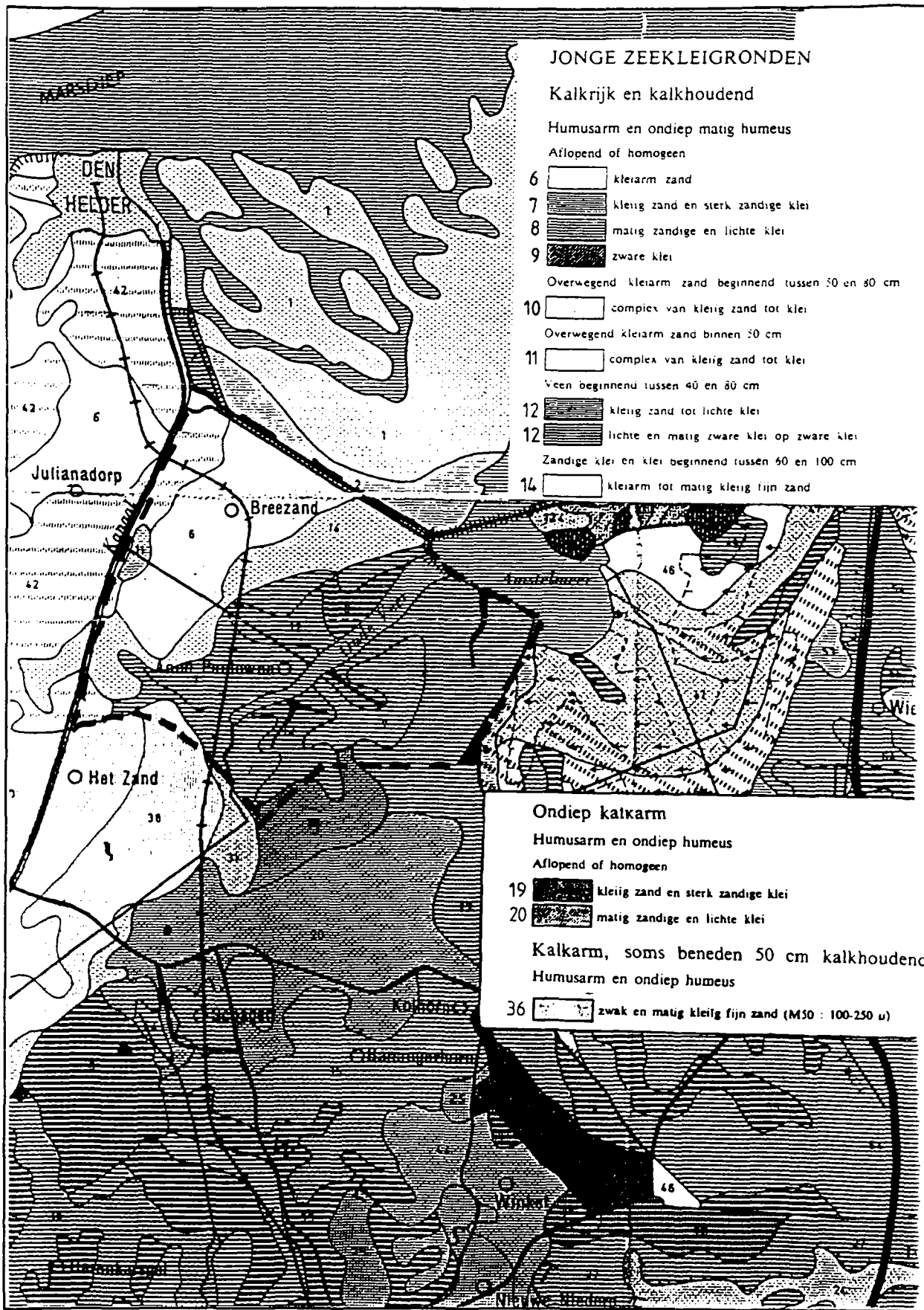

8. Kaart MIP-deelgebieden

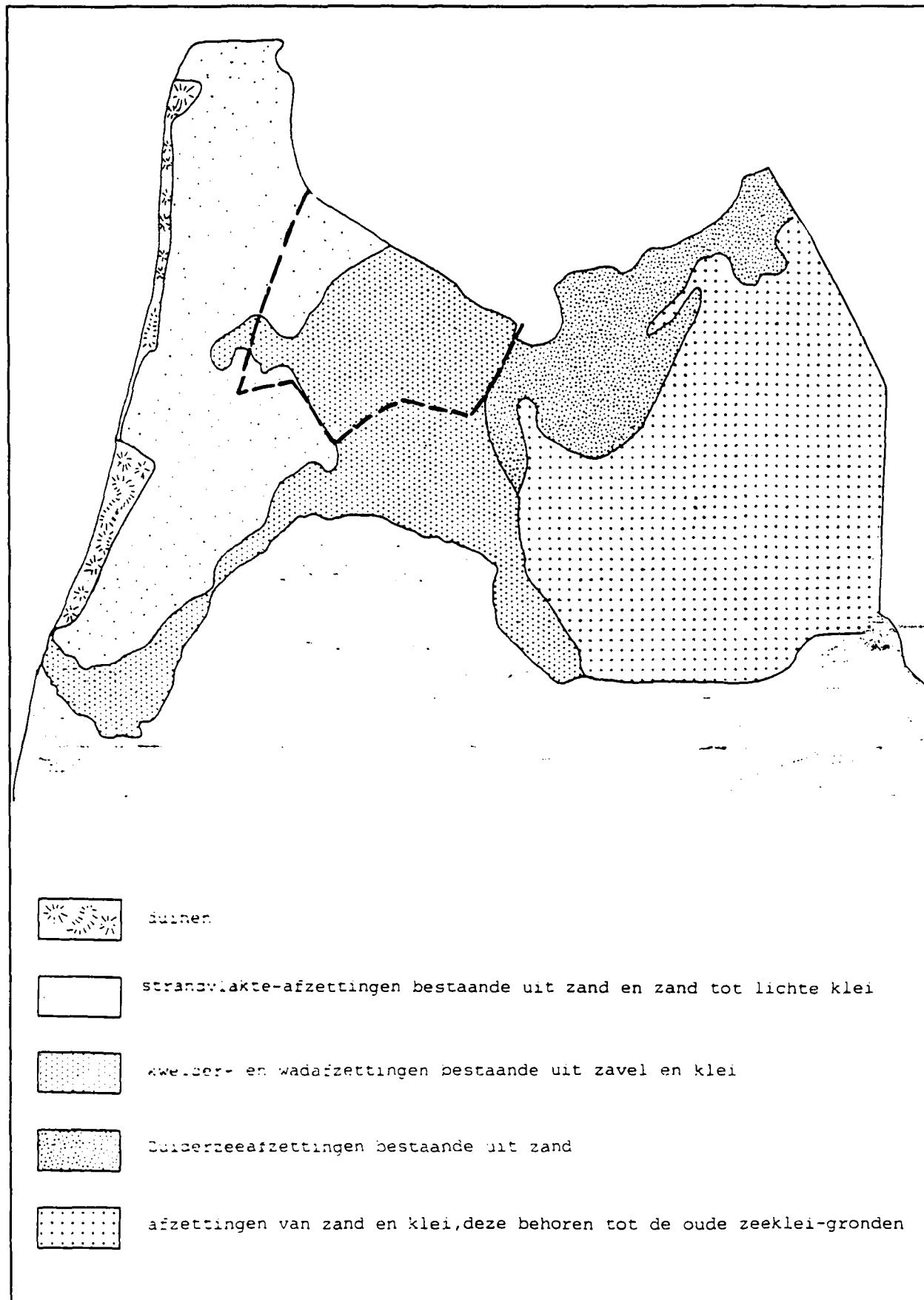

9. Bodemkaart van de Anna Paulownapolder

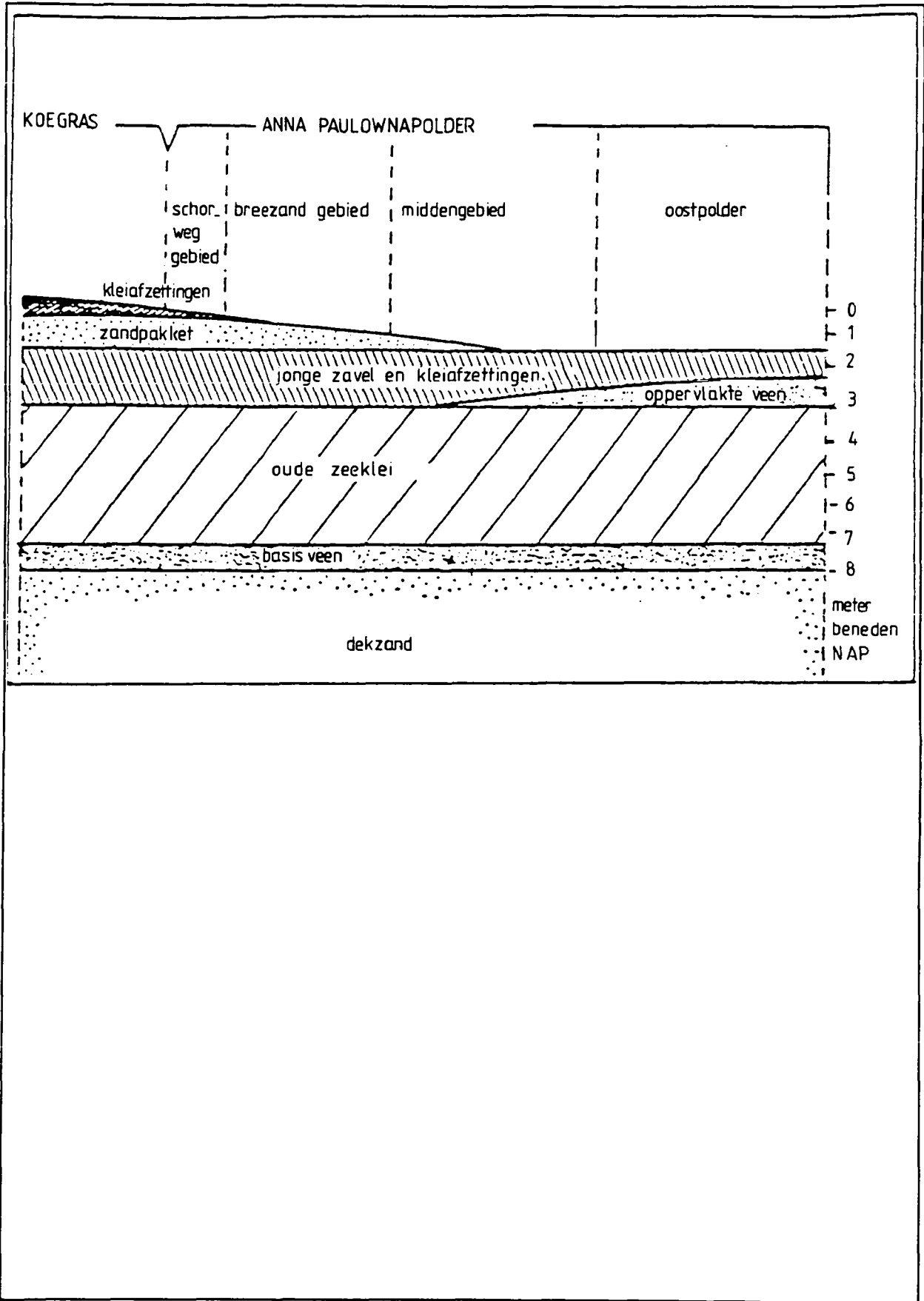

10. Afzettingen aan de oppervlakte

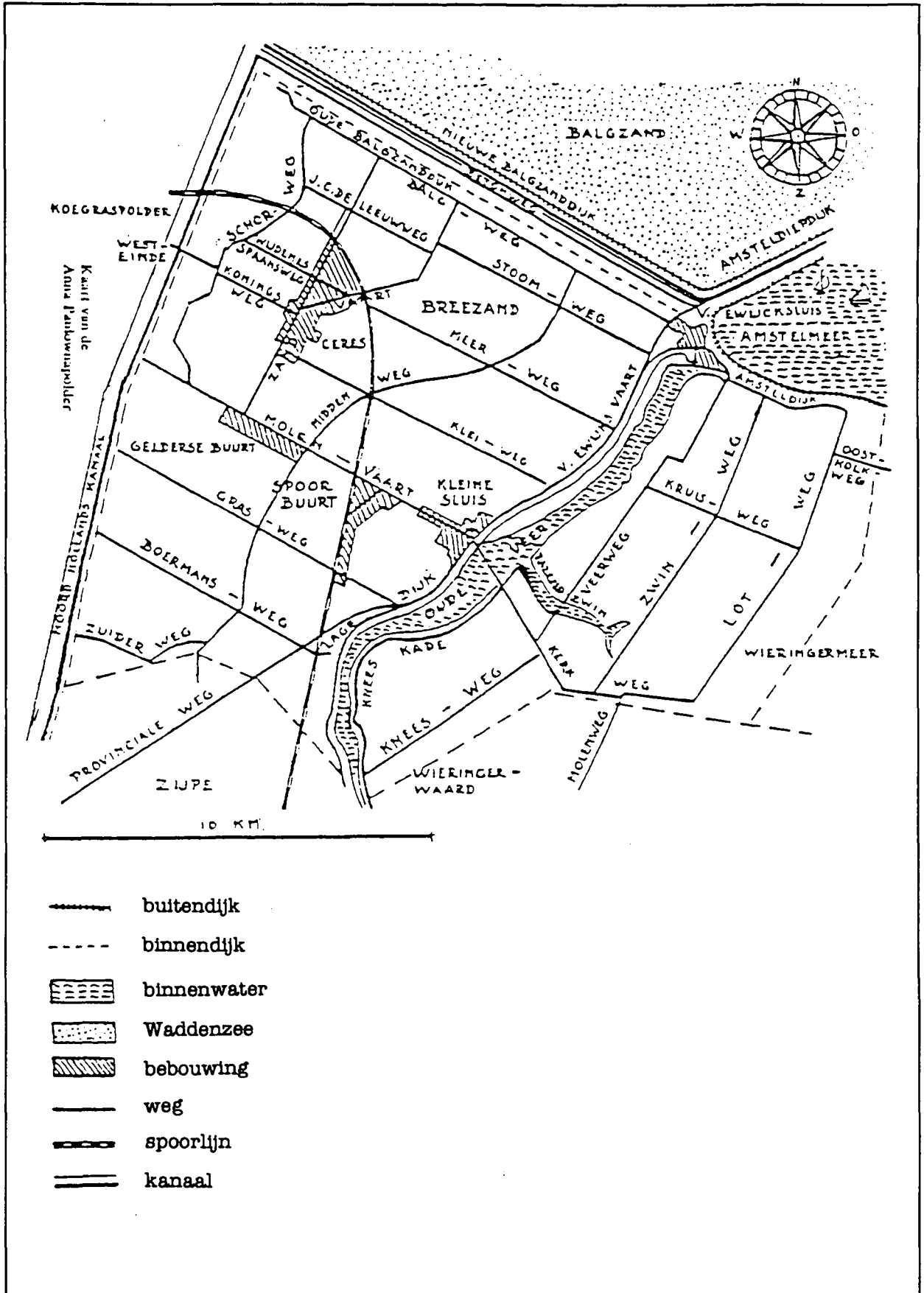

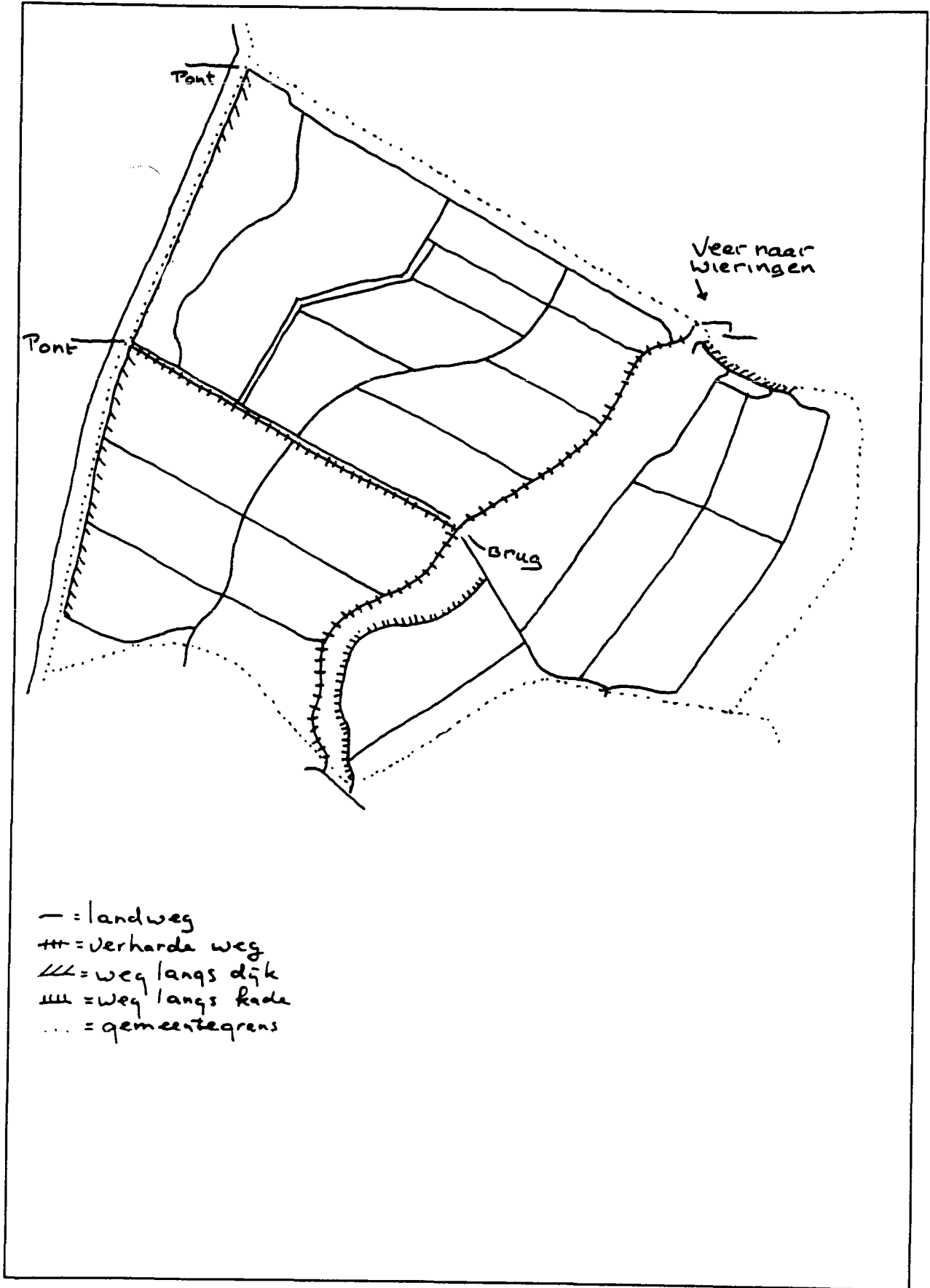
11. Globale geologische opbouw

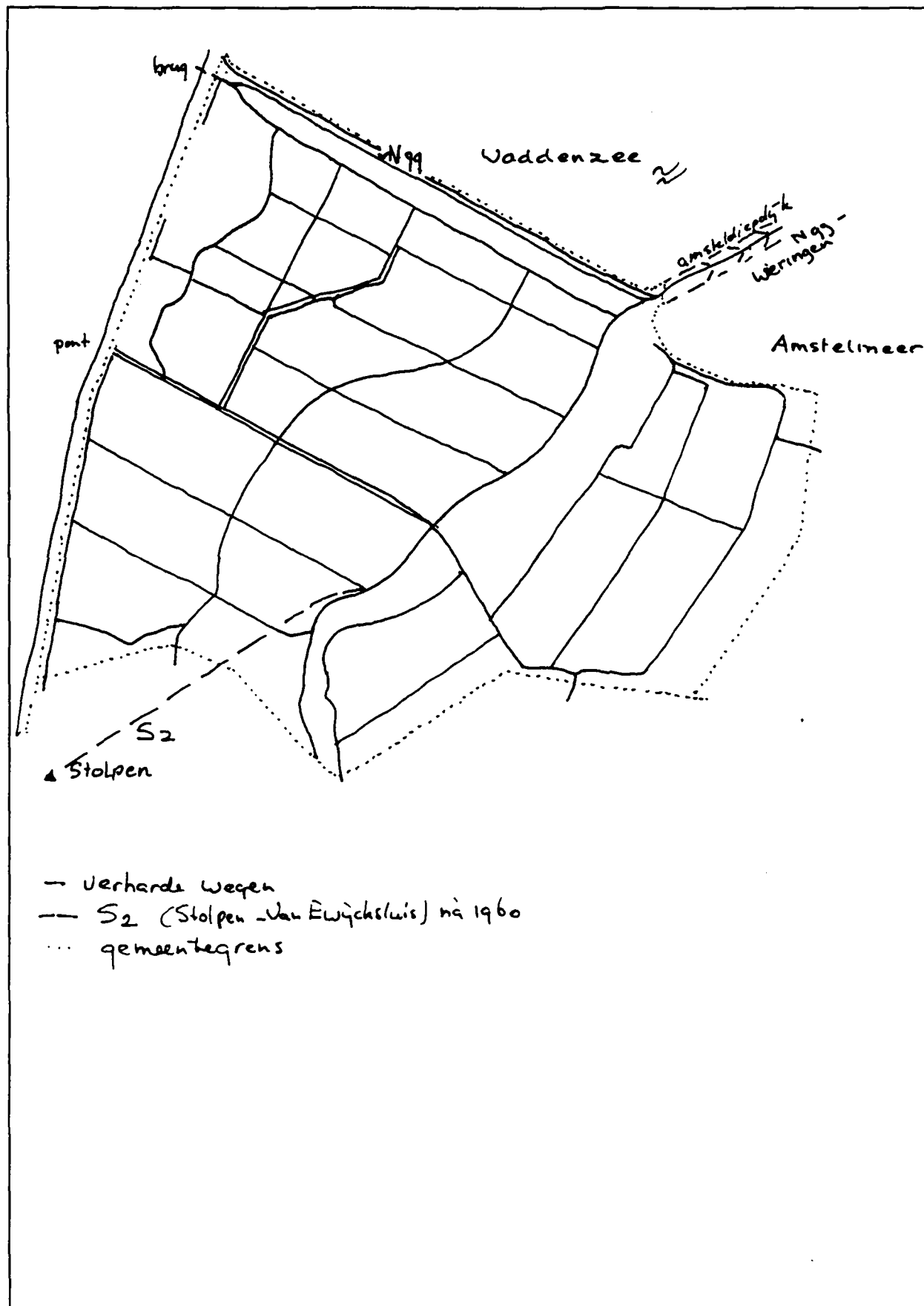
12. Kaart met benaming van wegen en waterwegen

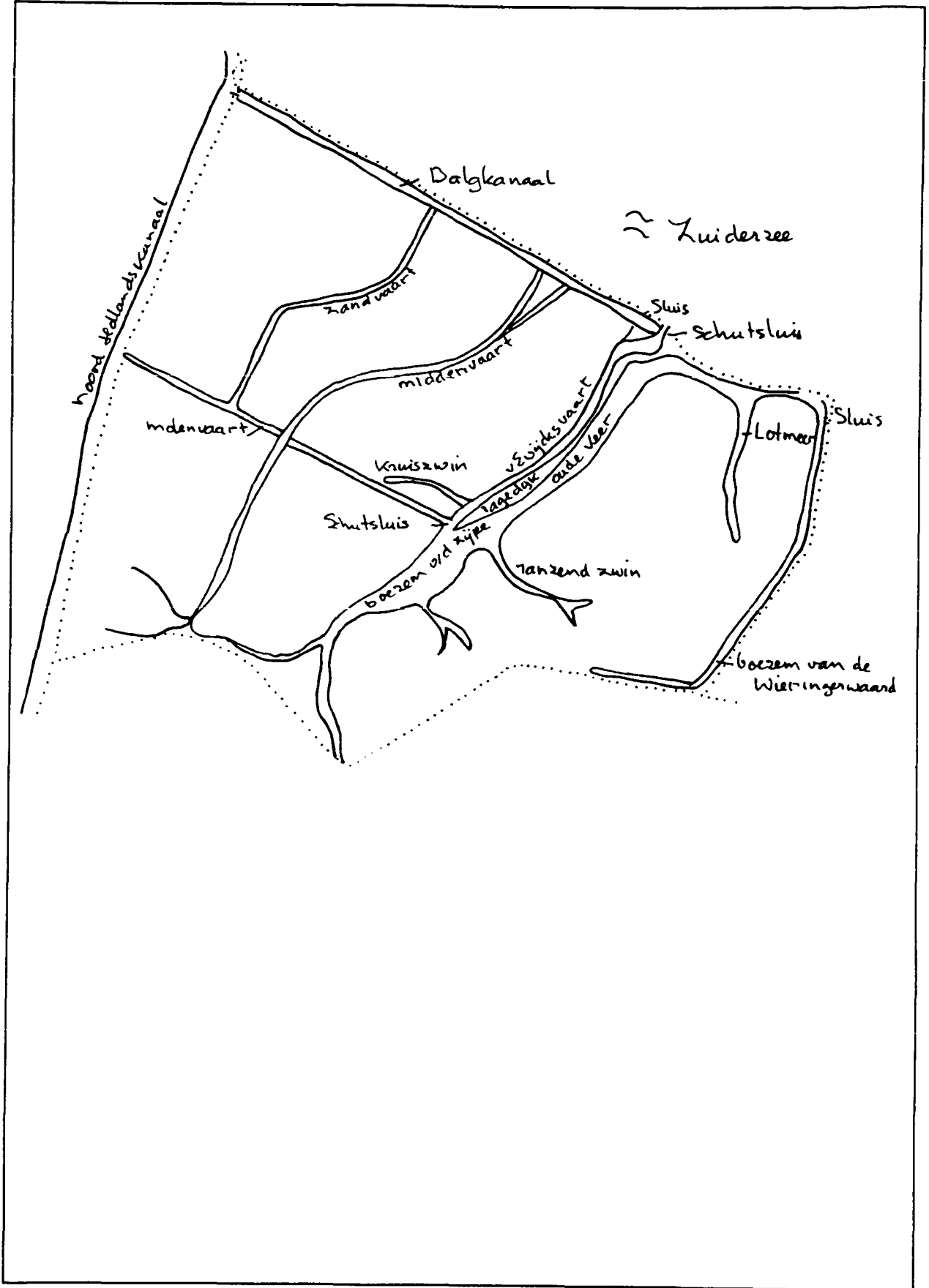
13. Situatie wegennet ± 1850

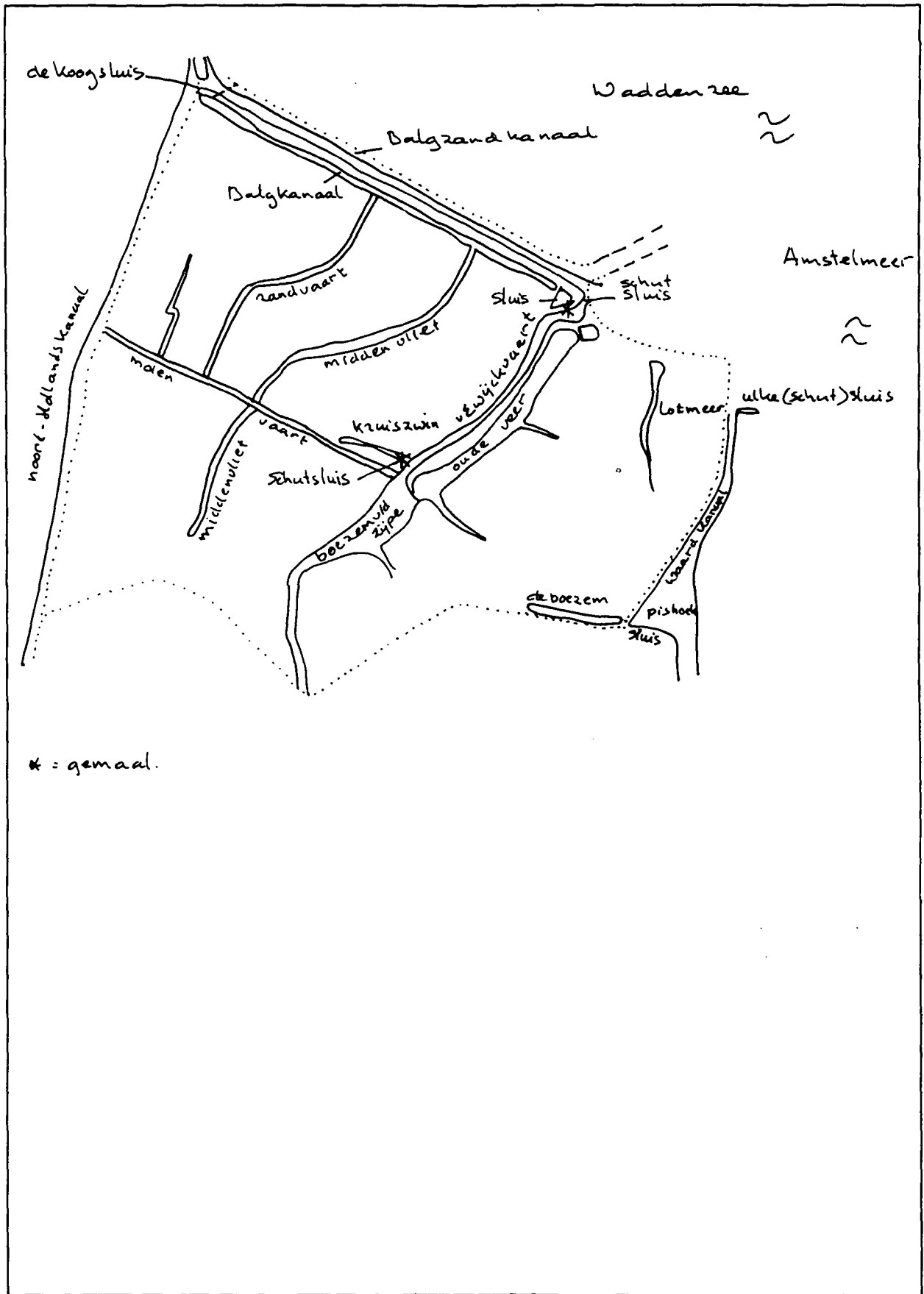
14. Situatie wegennet ± 1940

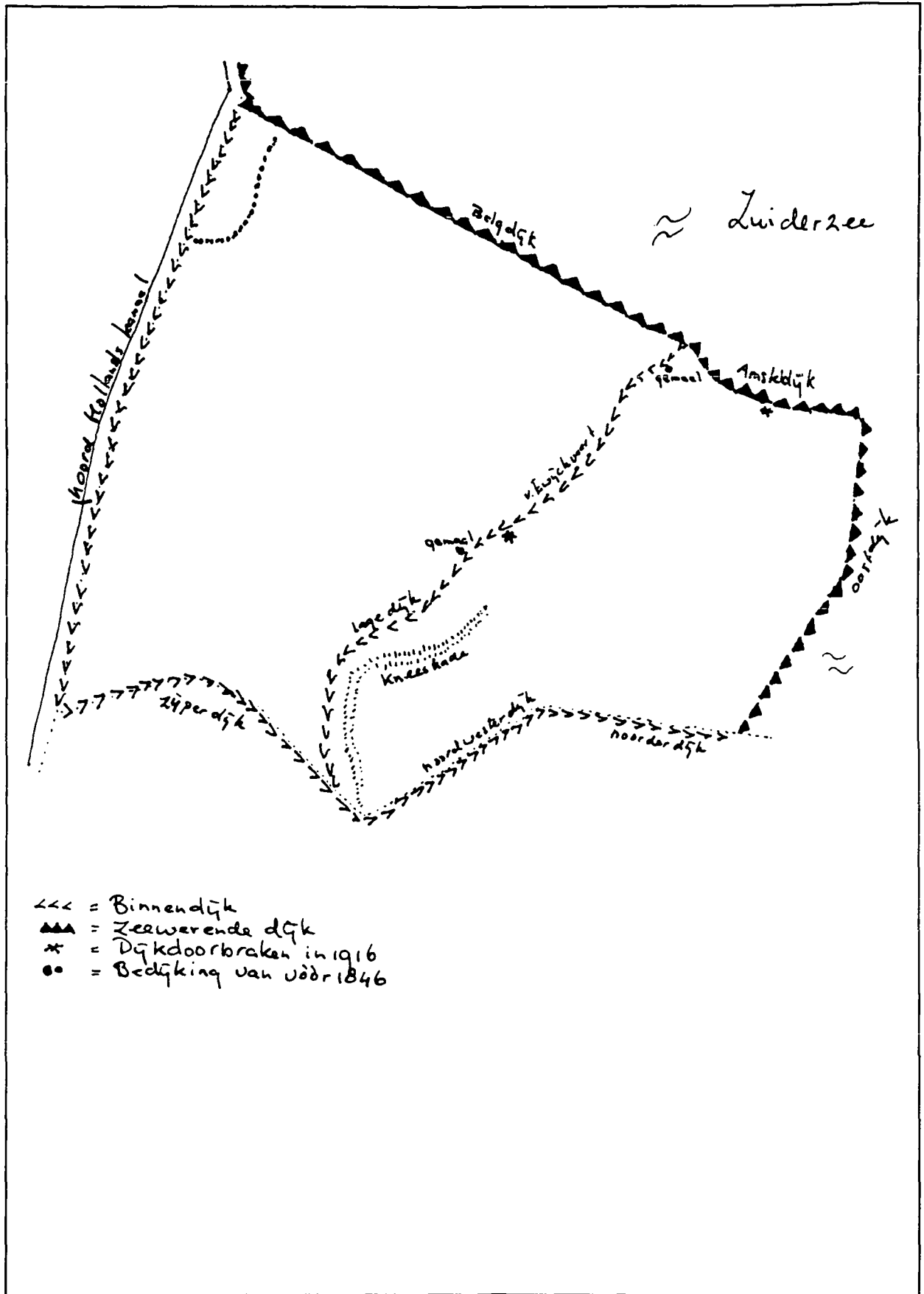
15. Situatie waterwegennet ± 1850

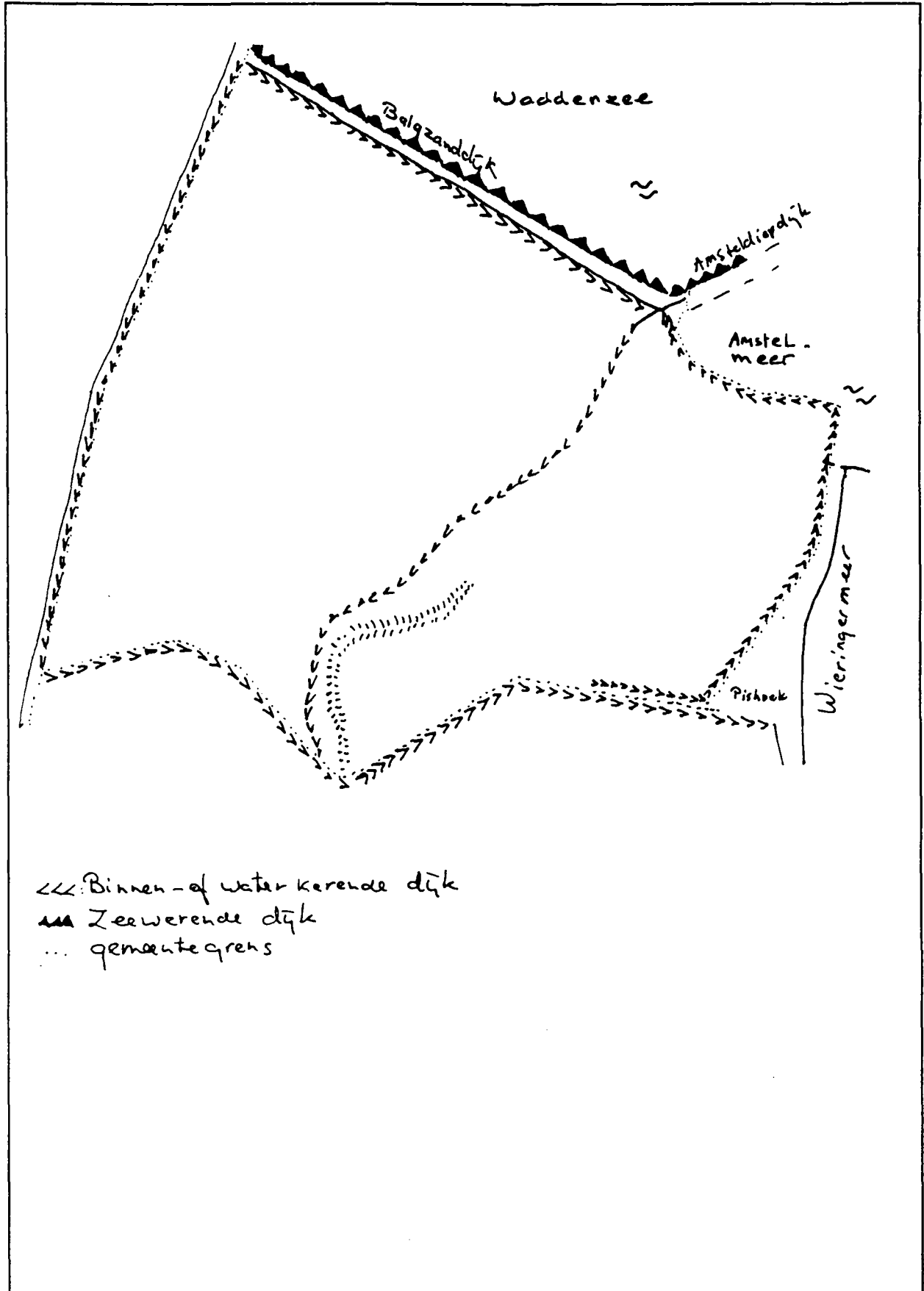
16. Situatie waterwegennet ± 1940

17. Dijken en zeeeringen ± 1850

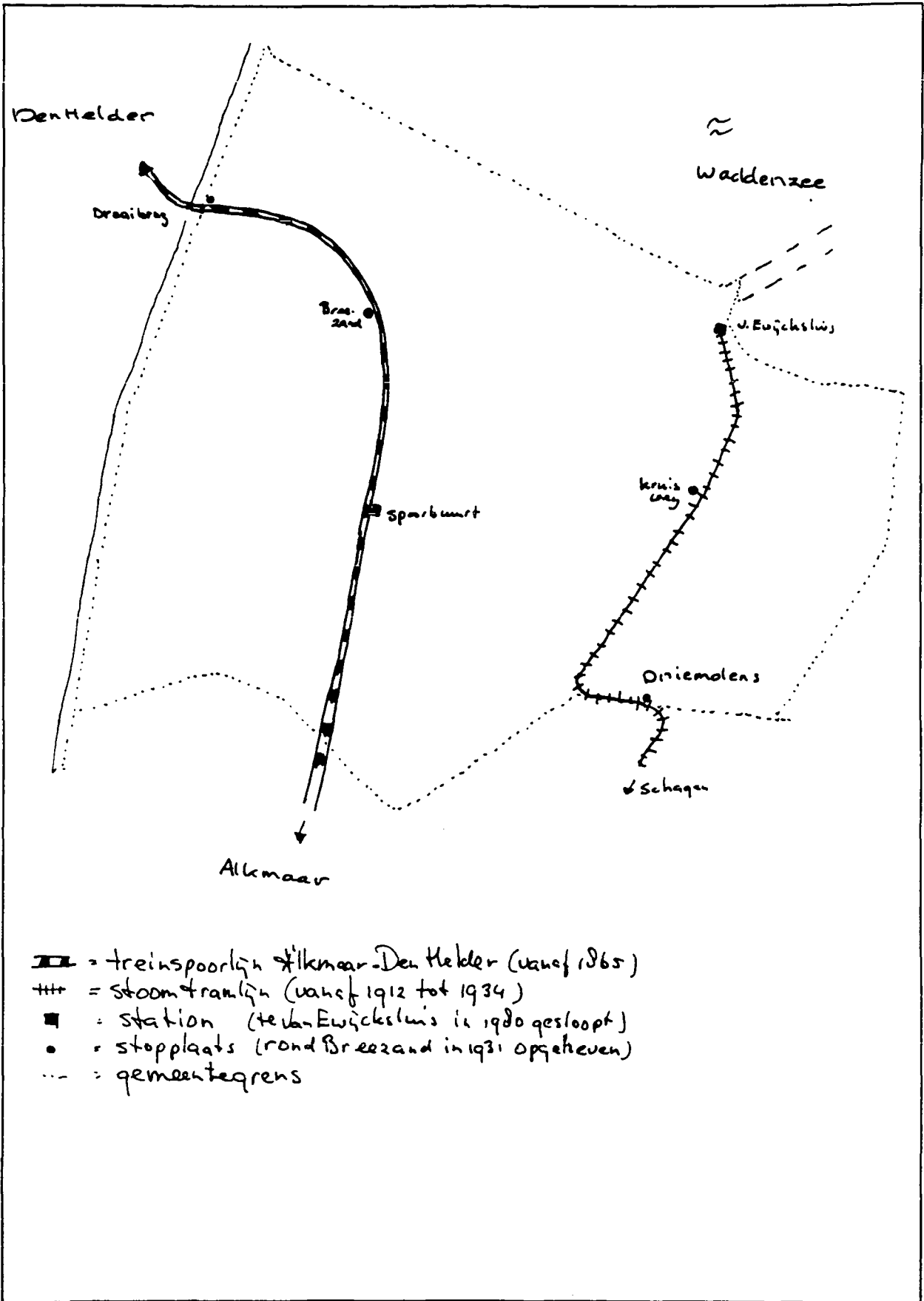

18. Dijken en zeeweringen ± 1940

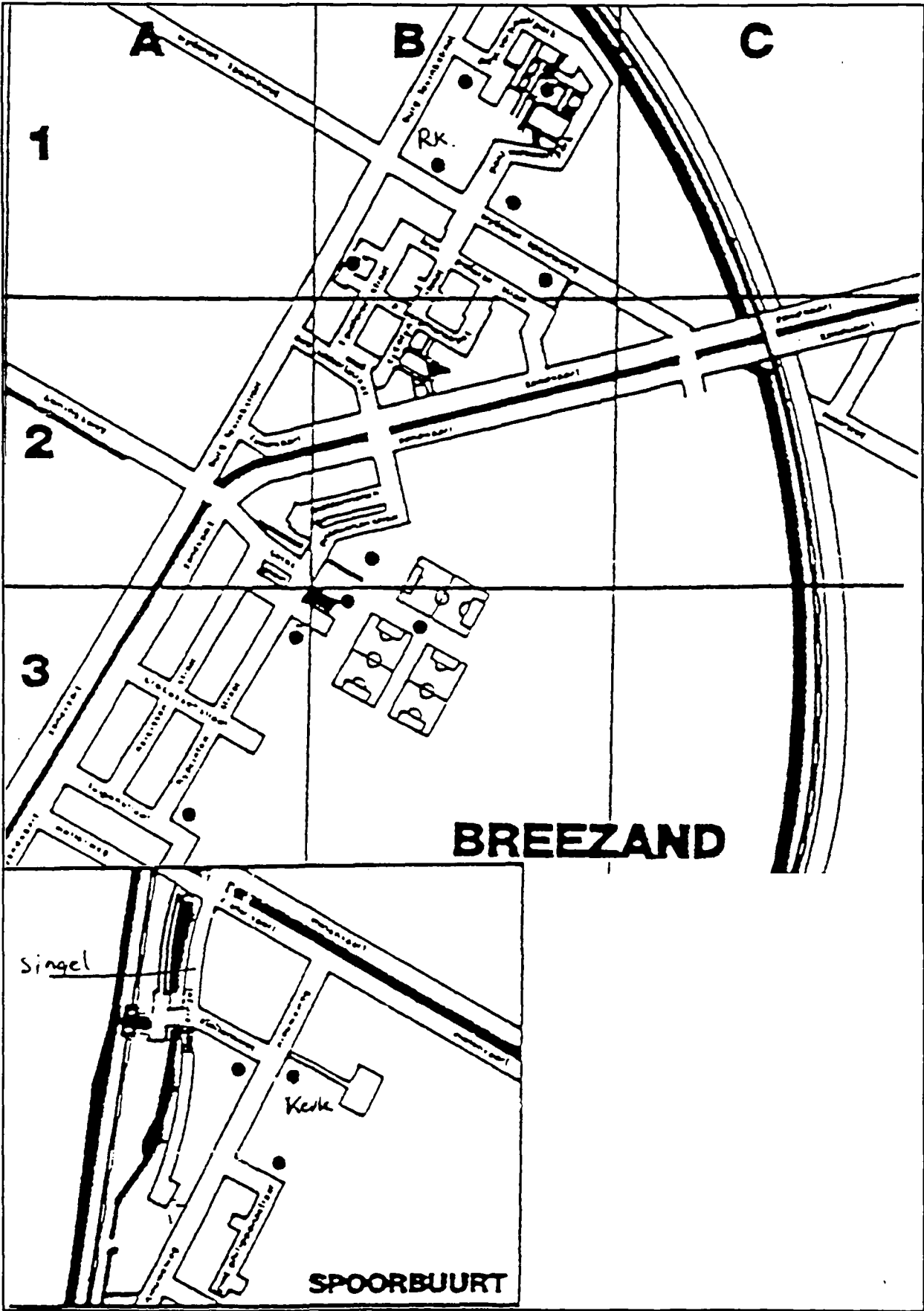

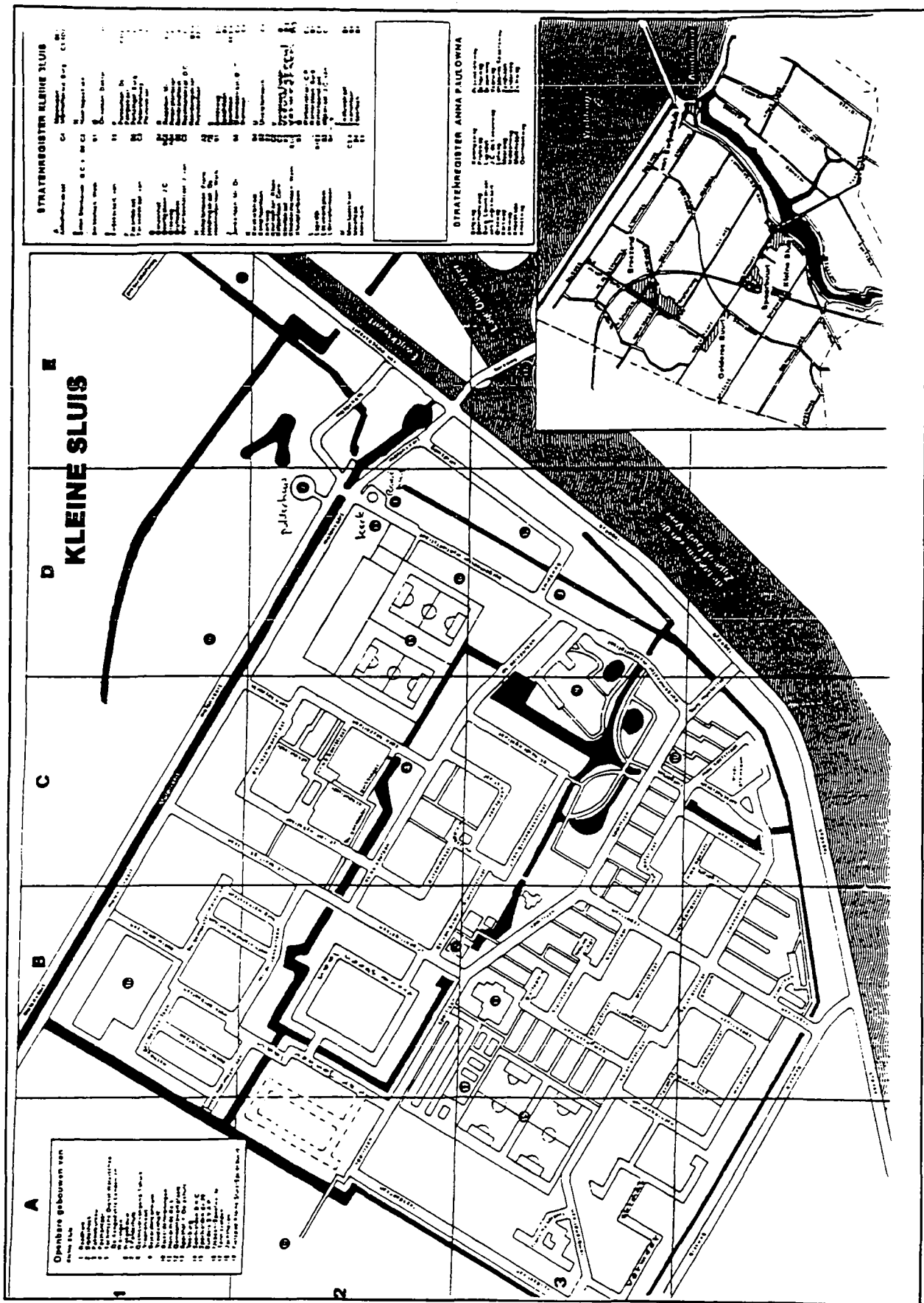
19. Spoorwegennet ± 1930

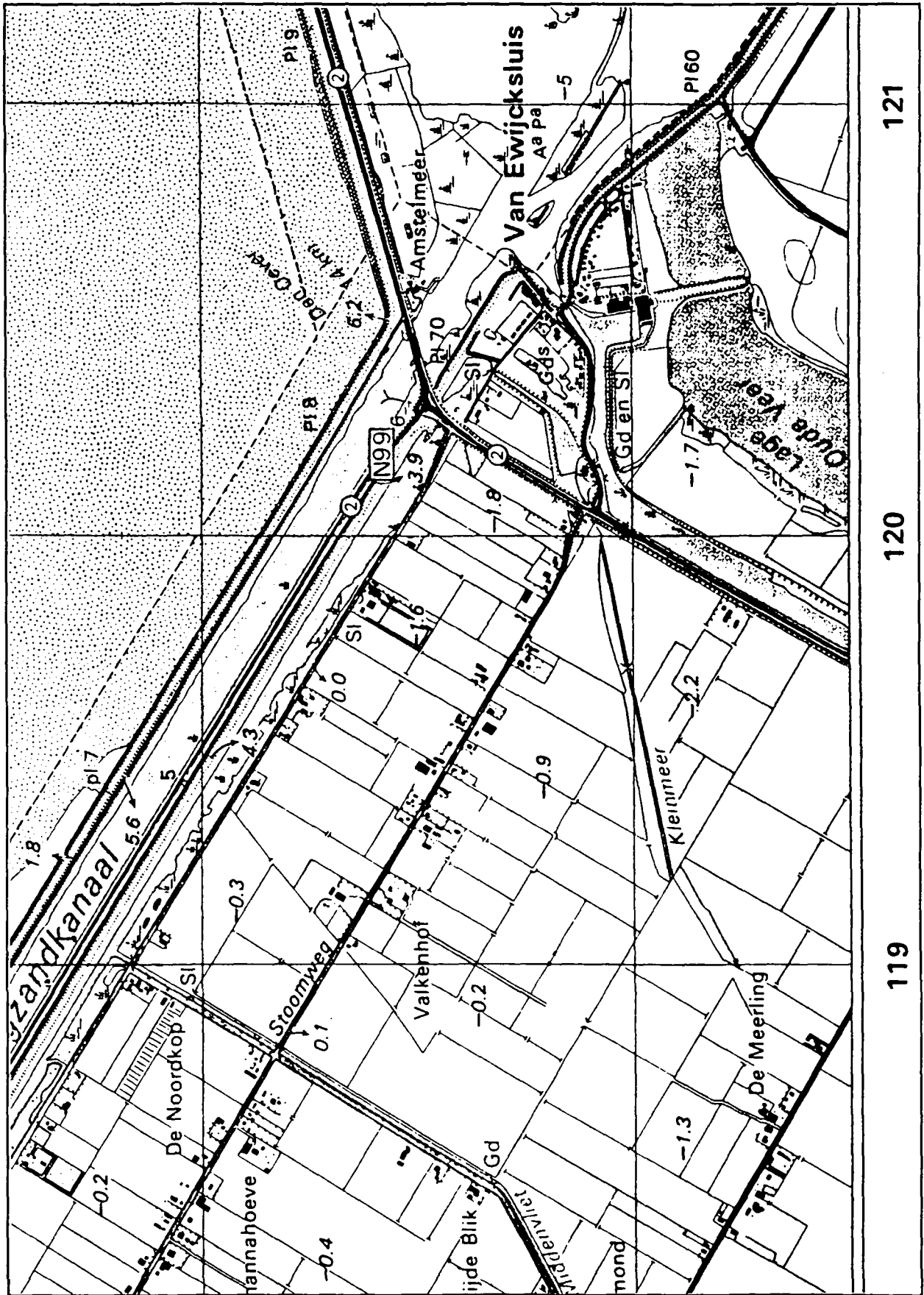
20. Plattegrond van Breezand en Spoorbuurt

21. Plattegrond van Kleine Sluis, 1989

22. Plattegrond van Van Ewijcksluis

Register

Anna Paulowna/buitengebied

001	Balgweg 59; 61	Middenstandswoning	3113
002	Bergeenderweg 1	Boerderij	3114
003	v. Ewijckvaart 4	Gemaal	3115
004	v. Ewijckvaart 5	Gebouw voor de chemische industrie	3150
005	Kleiweg 3	Boerderij	3151
006	Kleiweg 8	Schuur	3152
007	Kleiweg 23	Boerderij	3153
008	Koningsweg 19	Woonhuis	3154
009	J.C. de Leeuwweg 29	Boerderij	3155
010	Middenweg 65	Tuinbouwgebouw	3156
011	Schorweg 30	Boerderij	3157
012	Schorweg 99	Boerderij	3158
013	Stoomweg 10	Woning	3159
014	Stoomweg 19	Boerderij	3160
015	Stoomweg 39	Boerderij	3161
016	Stoomweg 59	Boerderij	3162
017	Zandvaart 133	Schuur	3163
018	Zandvaart 165	Woning	3164
019	Zandvaart 192	Schuur	3165
020	Kerkweg 9;11;13	Woningen	3166
021	Kerkweg 19	Kaasfabriek	3167
022	Kneeskade 2	Boerderij	3168
023	Lotweg 6	Landhuis	3169
024	Lotweg 12	Boerderij	3170
025	Lotweg 20	Boerderij	3171
026	Oosthoekweg Ong.	Woning	3172
027	Veerweg 9	Boerderij	3173
028	Veerweg 11	Woning	3174
029	Veerweg 26	Boerderij	3175
030	Zwinweg 7	Middenstandswoning	3176
031	Zwinweg 10	Boerderij	3177
032	Zwinweg 11	Arbeiderswoning	3178
033	Zwinweg t.o. 11	Electriciteitshuisje	3179
034	Zwinweg 22	Boerderij	3180
035	Zwinweg 30	Woning	3181
036	Zwinweg 32	School	3182
037	Zwinweg 42	Woning	3183
038	Boermansweg 5	Woonhuis	3184
039	Boermansweg 22	Boerderij	3185
040	Boermansweg 27	Boerderij	3186
041	Grasweg bij nr.1	Schuur	3187
042	Middenweg 5	Boerderij	3188
043	Zuiderweg 8	Boerderij	3189

Anna Paulowna/Gelderse buurt

Spoorbuurt

044	Molenvaart 244	Woonhuis	3190
045	Molenvaart 250	Woonhuis	3191
046	Molenvaart 266	Boerderij	3192
047	Molenvaart 347	Woonhuis	3193
048	Molenvaart 353	Woning	3194
049	Molenvaart 399	Woonhuis	3195
050	Molenvaart 429	Tuinbouwgebouw	3196
051	Molenvaart 447	Woonhuis	3197
052	Molenvaart 477; 479-481	Arbeiderswoning	3198
053	Molenvaart 485	Tuinbouwgebouw	3199
054	Molenvaart 489	Arbeiderswoning	3200
055	Molenvaart 501	Arbeiderswoning	3201
056	Molenvaart 517	Woonhuis	3202
057	Molenvaart 527	Woonhuis	3203
058	Molenvaart 529	Tuinbouwgebouw	3204
059	Molenvaart 545	Arbeiderswoning	3205
060	Nieuwe weg 4	Arbeiderswoning	3206
061	Nieuwe weg 15	Kerk	3207
062	Nieuwe weg 15	Pastorie	3208
063	Nieuwe weg 80	Middenstandswoning	3209
064	Molenvaart/Singel Ong.	Groenteveiling	3210
065	Molenvaart 138	Boerderij	3211
066	Molenvaart 207	oning	3212
067	Stationsweg 10; 12	Arbeiderswoning	3213

Anna Paulowna/Van Ewijcksluis

076	Amsteldijk 2	Woningen	3222
077	Amsteldijk bij 2	Schuur	3223
078	Amsteldijk 17	Schuren	3224
079	Binnenhaven 1	Sluiswachterswoning	3225
080	Binnenhaven t.o. 1	Schutsluis	3226
081	Van Ewijcksvaart 10	Gemaal	3227
082	Van Ewijcksvaart 24	Veerhuis	3228

Anna Paulowna/Kleine Sluis

083	Molenkolk 6	Woonhuis	3229
084	Molenkolk 14	Woonhuis	3230
085	Molenkolk 15; 17	Dubbel woonhuis	3231
086	Molenvaart 4	Woning	3232
087	Molenvaart 8	Woning	3233
088	Molenvaart 15	Schuur	3234
089	Molenvaart 21	Kerk	3235
090	Molenvaart 23	Pastorie	3236
091	Molenvaart 25	Woning	3237
092	Molenvaart 54; 56; 58; 60; 62; 64	Woningen	3238
093	Molenvaart 70 t/m 88	Woningen	3239
094	Molenvaart 79	Woning	3240
095	Molenvaart 106	Woning	3241
096	Burg. Mijnlieffstraat 1	Gemeentehuis	3242
097	Smidsweg 2	Woning	3243
098	Smidsweg 3	Artswoning	3244
099	Smidsweg 26; 28	Arbeiderswoningen	3245

Anna Paulowna/Breezand

068	Burg. Lovinkstraat 9	Woonhuis	3214
069	Burg. Lovinkstraat 18-42	Arbeiderswoningen	3215
070	Burg. Lovinkstraat 58	Kerk	3216
071	Burg. Lovinkstraat 58	Pastorie	3217
072	Burg. Lovinkstraat 60	School	3218
073	Burg. Lovinkstraat 62	Bovenmeesterswoning	3219
074	Zandvaart 57	School	3220
075	Zandvaart 57	Onderwijzerswoning	3221

Colofon

Uitgave

Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 1, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 - 14 31 43

Samenstelling

ir. R.L. Lourijsen
Bureau Cultuur
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk

Bureau Grafische Productie
Centrale Bestuursdienst

Oplage

200 exemplaren

Haarlem, mei 1992